

LUMINA 2009

Revistă socială, culturală și științifică a românilor din Ungaria. Fondată de David Voniga, în 1894.

Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria

Redactor:
Elena Munteanu Csobai

Corectură:
Elena Rodica Colta

Coperta:
Lonovics László

Traducere:
Anca Liana Butar

Foto:
Emilia Martin
Kiss Béla

Editor responsabil:
Maria Berényi

Publicație subvenționată de
Autoguvernarea Minoritară Română – sectorul II, Budapesta

ISSN 1215-6779

Maria Berényi

Centenar

Alexandru Mocioni (1841–1909)

În acest an se împlinesc 100 de ani de la moartea lui Alexandru Mocioni – macedoromân la origine – una dintre cele mai luminate și mai reprezentative figuri din viața politică a românilor din Transilvania și Banat, de după anul 1860. Studiul de față încearcă să readucă în conștiința contemporană pe unul dintre membrii elitei românești din veacul al XIX-lea și începutul veacului al XX-lea, lider al mișcării naționale românești. Istoriografia românească și maghiară a fost – și încă este – destul de săracă în ceea ce privește abordarea generoasei activități a lui Alexandru Mocioni.

Originea și familia

„Familia Mociu-Moceanu-Mocsonyi-Mocioni a fost, printre aromâni, unică, din cîte se cunosc. Ne referim bineînțeles nu numai la poziția ei pe plan european, ci mai cu seamă pe plan național.

Ea este originară din *Tessalia* și este înrudită îndeaproape cu faimosul căpitan Andruță Veru, unul din eroii naționali ai aromânilor. Începutul prosperității ei este strîns legat de creșterea oilor, de valorificarea produselor acestui patruped atît de strîns legat, în general, de soarta băștinașilor de pe ambele maluri ale Dunării. Prosperitatea luînd proporții, ea începe să practice comerțul cu ridicata organizînd, în vederea acestui scop, caravane care-i duceau mărfurile, de acum diversificate, pînă în cele mai îndepărtate centre comerciale ale Imperiului Otoman. Cunoscînd o ascensiune vertiginoasă, locurile natale curînd nu au mai putut cuprinde. De aceea familia Mocioni se mută, după cum se și cuvenea, de timpuriu, la *Moscopole* unde va fi considerată curînd, printre cele mai înstărite. Aveau curți și case mărețe, precum și o biserică proprie, ornată cu rare podoabe de cult din aur și argint, ca și mulțime de covoare orientale. Cultul în această biserică a fost săvîrșit permanent numai de preoți membri ai familiei.

Îndeletnicirea de negustori a îngăduit Mocioniștilor să sesizeze de timpuriu schimbările ce se profilau în structura politică-militară a Turciei. Ele le-au îngăduit să-și extindă comerțul în țările cucerite de musulmani în centrul Europei. Negustorînd pe urmele învingătorilor, Mocioniștii, încercîndu-și averile pe catîri, au pornit în pribegie voită spre Țara Românească, Moldova, Transilvania, Ungaria și Austria.”¹

Familia Mocioni (variantea maghiară Mocsonyi) se numără printre familiile de frunte macedoromâne din Ungaria. Membrii acestei familii, alături de mulți alți macedoromâni întreprinzători, s-a integrat în viața economică a Ungariei și Austriei. Au creat întreprinderi comerciale prospere, au pătruns, prin căsătorii, în rîndurile nobilimii din cele două țări.

„Fapt istoric incontestabil, ce rezultă dintr-un arbore genealogic de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, e însă că un „Constantinus Motsonyi”, presbiter greco-neunit a venit, în anul 1747, din Macedonia în Ungaria și a murit la Pesta în etate de 110 ani.

Preotul Constantin Mocioni a avut – ne in-

formează geneologia – 5 fii, dintre care numai doi sînt amintiți cu numele: Andrei, înnobilit și Mihai, cari „pe lîngă numele de Motsonyi” îl poartă și pe cel de „Popovits”, pentru că tatăl lor a fost preot.

Cunoaștem, însă, și pe al treilea fiu al preotului Constantin Mocioni, cu numele Petru, care nefiind probabil, căsătorit, prin testamentul său din 14 aprilie 1759, l-a instituit drept moștenitor universal al său pe fratele mai mic, Andrei, cu obligația să-i dea bătrînului lor tată, cît timp va trăi, „una sută florini anual” și să împlinească următoarele legate pioase:

Spitalului din Pesta: 100 fl.

Bisericii parohiale din Pesta: 100 fl.

Bisericii Sf.Gheorghe din Pesta: 100 fl.

Bisericii din Ierusalim: 100 fl.

Bisericii Sf.Munte din Turcia: 100 fl.

Bisericii Sf.Atanase din Moscopolea, locul său de naștere: 100 fl.

Școalei de acolo: 100 fl.

Testamentul s-a publicat în *Senatul* din Pesta la 3 nov. 1775, cînd – probabil – a decedat testatorul.”²

Fiii preotului Constantin Mocioni au găsit în capitala Ungariei un teren prielnic profesiei lor de comercianți. Făcînd negoț în stil mare, prin iscusința și hărnicia lor au ajuns la o bunăstare materială, numărîndu-se printre fruntașii breslei neguțătorești și printre membrii de seamă a coloniei macedoromâne din Pesta. Familia Mocioni a avut 17 case în capitala Ungariei.³

Mihai și Andrei, fiind căsătoriți, sînt străbunii celor două linii, înnobilate separat, în care se ramifică familia Mocioni, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Familia se scindează în două ramuri, una la *Pesta*, cealaltă în Ungaria de Nord la *Miskolc* și *Tokaj*.

Creîndu-și treptat o situație, *Andrei* întemeietorul liniei *Mocioni de Foeni*, a cerut, în 1780, și a obținut de la împăratul Iosif al II-lea moșia Foen din Banat, ca donație mixtă adică plătită în parte și cu bani.

„În 1782, înainte de a primi confirmarea înnobilării sale, Andrei a fost împușcat de un necunoscut, în timp ce se afla în casa administratorului său. Ca atare diploma de înnobilare, în cadrul căreia se stipulau drepturile de care urmau a se bucura descendenții lui Andrei, inclusiv acordarea domeniului Foen, a fost emisă pe numele soției sale, Ecaterina Mocioni, născută Cojoca (care a trăit pînă în 1824) și fiilor săi. Eliberată la 28 februarie 1783, diploma a fost înregistrată, conform obiceiului, în 9 august același an la capitlul din Cenad și recon-

firmată de împăratul Francisc I al Austriei la 10 mai 1805 prin emiterea unei noi diplome. Pentru recunoașterea publică a drepturilor înserate, această nouă diplomă, a fost publicată la 6 august 1827 în comitatul Torontal și la 21 aprilie 1828 în comitatul Caraș.”⁴

Membrii celei de-a doua ramuri a familiei, al cărui prim reprezentant a fost *Mihai* Mocioni, și-au avut îndeobște sediul la *Tokaj* și au fost înnobilați ca *armaliști* (adică fără donațiunea unei moșii și fără predicat) la 1 iunie 1798. Diploma a fost emisă sub semnătura împăratului Francisc I. Mihai Mocioni a posedat o avere considerabilă, situîndu-se printre fruntașii breslei negustorești din colonia macedoromână din Pesta.

„În anul 1761 se căsătorește cu Eva de Kefala, aparținînd aceleiași grup etnic, cu care va avea 16 copii, din care în viață vor rămîne 8. Existența familiei s-a desfășurat în limitele tradiției la care toți țineau foarte mult.

Mihai a cumpără proprietăți și case la Tokay, lîngă cele ale socrului său, unde s-a și mutat, a făcut negustorie, a frecventat societatea aromână (două din fetele sale se mărită, una cu Naum Dera iar a doua cu Pellenga Diamandi). Între ei au vorbit în dialect, însă au cunoscut, cum este și firesc, limba maghiară.”⁵

Familia Mocioni (însușind 48 de membri, reprezentînd, în timp, 7 generații) a jucat un rol de frunte în viața românilor din Ungaria, fiind cunoscută, ca una din cele mai prestigioase familii românești din Budapesta. Prin activitatea lor, membrii familiei au intrat în istoria național-politică a Banatului. Ei au condus viața politică a românilor de aici timp de opt decenii. Mocioniștii au jucat în Banat un rol asemă-

Membrii familiei Mocioni

nător cu cel al Goleștilor în Țara Românească și al Hurmuzakeștilor în Bucovina.⁶

Studiile

Alexandru Mocioni a fost cel mai distins vlăstar al familiei și una dintre cele mai reprezentative personalități din viața publică a românilor din Ungaria și Transilvania, în ultimele decenii ale veacului al XIX-lea. S-a născut în 4 noiembrie 1841, la Pesta, și a crescut în sânul familiei Mocioni, sub supravegherea mamei sale Ecaterina, care i-a înșuflet o educație românească și ortodoxă. Îndrumătorul său de studii a fost studentul *Atanasie Marienescu*, ajuns ulterior doctor în drept și academician. Studiile secundare le-a făcut la liceul piariștilor din Pesta. După terminarea lor, s-a înscris la Universitatea din Pesta, unde a început să studieze dreptul. Și-a continuat pregătirea, timp de trei ani, la Viena și și-a terminat studiile la Universitatea din Gratz – unde și-a susținut și doctoratul în drept.

Despre Alexandru Mocioni, marele său biograf și rectorul Academiei Teologice din Arad, dr. *Teodor Botiș*, precizează că „vorbea, pe lângă limba maternă, cu accent bănățean, limbile germană, maghiară, franceză și engleză.” Dăruit cu un talent excepțional și având din tinerețe nobila pasiune a cărții, el a fost predestinat pentru misiunea de mare cinste și răspundere pe care avea să-o joace nu numai în arena luptelor politice și bisericești, ci și în viața culturală a românilor bănățeni.

La scurt timp după ce și-a terminat studiile și-a început activitatea politică. Pentru început a întreprins o călătorie de studii în Elveția și Belgia – țări polietnice – cu scopul de a studia legislația privitoare la egalitatea în drepturi a naționalităților conlocuitoare. În acest fel s-a documentat serios, cu argumente din drept și cu exemple practice din aceste țări, considerate cele mai avansate din punct de vedere legislativ, pentru a susține și el cauza drepturilor românilor din Ungaria.⁷

Deputat în parlamentul Ungariei

Debutul lui Alexandru Mocioni pe scena politică a avut loc la scurt timp după terminarea studiilor. Monarhul a convocat noua Dietă pentru ziua de 10 decembrie 1865 iar Mocioni a împlinit vârsta legală de 24 de ani în data de 4 noiembrie, ceea ce i-a permis să participe la alegerile pentru deputați. S-a înscris drept candidat pentru mandatul românilor din circumscripția *Rittberg* (Tormac, județul Timiș). Contracan-

didatul său a fost consilierul austriac Winkler, mare proprietar, susținut de guvern. În ciuda presiunilor din partea guvernului, Mocioni a obținut majoritatea de voturi. Cu toate acestea, președintele electoral nu a putut accepta răsturnarea de situație și, sub pretextul unei bătăi între alegători, nu a consemnat majoritatea de voturi. În al doilea tur de scrutin, Alexandru Mocioni a obținut o majoritate zdrobitoare, o victorie răsunătoare, dată fiind diferența de vârstă și de susținere dintre cei doi candidați. A urmat contestarea alegerilor, pe motiv că Mocioni este încă minor, dar contestațiile nu au fost acceptate, deoarece Dieta urma să se formeze la o lună, după ce Mocioni ar fi împlinit vârsta legală. Astfel, Alexandru Mocioni a ajuns, la vârsta de numai 24 de ani, unul dintre cei mai tineri deputați din Camera ungară.

Intrat în Parlamentul maghiar în primul său ciclu parlamentar (1865–1869), Alexandru Mocioni și-a scandalizat colegii atunci când a început pledoaria pentru drepturile naționalităților conlocuitoare, nerecunoscute politic la acea dată. Se considera atunci că numai națiunea maghiară trebuie să fie reprezentată în Parlament, lucru pe care Mocioni l-a combătut categoric. Primele sale discursuri l-au transformat rapid într-unul dintre cei mai faimoși, dar și cei mai redutabili adversari politici. Primul său proiect de lege a vizat protejarea prin lege a drepturilor naționalităților conlocuitoare din Ungaria, cu accent pe protejarea drepturilor românilor. A constituit un club parlamentar al românilor, susținuți fiind și de sârbi.⁸

În 1867, Alexandru Mocioni a început o campanie publicistică în ziarul *Albina* și în mai multe ziare străine din Viena și Praga, a polemizat cu publicațiile guvernamentale și a cerut categoric în parlament recunoașterea „prin legi fundamentale egalitatea de drept a popoarelor țării, ca individualități naționale, concludând în arondarea administrativă a țării în circumscripții, după naționalități.”⁹

În 1868, deputații români și sârbi, i-au îndreptat conducerea luptei pentru egala îndreptățire a naționalităților din Austro-Ungaria. La întrunirea fruntașilor români de la Timișoara, din luna aprilie a aceluiași an, convocată de Mocioniști, s-a discutat despre măsurile, ce se cereau luate, față de proiectul întocmit de guvern împotriva naționalităților nemaghiare, naționalități, ce alcătuiau două treimi din populația țării. Adunarea a stabilit normele de acțiune și s-a redactat un memoriu semnat de 300 persoane, publicat în cele mai răspândite ziare, în care s-a cerut energic rezolvarea ur-

gentă a problemei, pe baza deplinei egalități în drepturi.¹⁰

În dezbaterile purtate în parlament, cu prilejul prezentării pozițiilor față de legea naționalităților, s-a observat, foarte clar, lupta dintre aristocrația maghiară și reprezentanții naționalităților, care în virtutea afirmării și emancipării naționale, caracteristică secolului al XIX-lea, luptau pentru libertate națională.

În parlament, Alexandru Mocioni s-a dovedit un luptător neîntrecut. S-a remarcat îndeosebi prin discursul rostit la dezbaterile proiectului de lege asupra egalei îndreptățiri a naționalităților, când în numele clubului naționalist român a prezentat părerea naționalităților. Participând la discutarea acelei legi, a dat guvernului următorul avertisment: „Sau renunțați la supremația artificială și vă împrieteniți cu deplina egală libertate a naționalităților nemaghiare sau renunțați la ori ce libertate și la ori ce dezvoltare națională.”¹¹

Alexandru Mocioni a pledat pe argumentarea logică pe care o furniza dreptul popoarelor de a se dezvolta în mod nestînjinit. Acesta este un principiu fundamental, pe care civilizația europeană l-a afirmat pentru statornicirea unor relații de cooperare între națiuni. Proiectul de lege prezentat, argumentat, susținut și apărat de Mocioni a arătat că parlamentul nu poate rezolva problemele naționale decât pe bază de drept. În acest fel, Mocioni a atins prin intervenția sa una dintre problemele statului multinațional austro-ungar. El a stabilit o corelație între libertatea națională și existența statului austro-ungar, argumentînd că, în perioada mișcărilor naționale, care au cuprins Europa, limba naționalităților va exercita o influență hotărîtoare asupra existenței statului.

Tot în 1868, în noiembrie, când guvernul a prezentat proiectul de lege a naționalităților, Alexandru Mocioni a luat parte la discuțiile, în care au fost angajați toți deputații români, în frunte cu *Vincentiu Babeș*, cel mai apropiat colaborator și sfetnic al familiei și intimul său, și după ce a precizat: „...nu numai că nu le dă naționalităților drepturi, ci le deneagă chiar condițiunea principală a oricărei dezvoltări, adică nici existența nu le-o recunoaște națiunilor existente în țară”,¹² a refuzat să participe la discuțiile speciale.

Ciclul parlamentar 1865-1868 s-a încheiat la 10 decembrie 1868. În *Epistola deschisă, către mulți Alexandru Mocioni* a explicat alegătorilor, națiunii române asuprite, conținutul legii naționalităților, care a fost votată și care nega existența legală a națiunii nemaghiare.

Ideile, susține autorul în acest articol, oricît ar fi de sublime, dacă le au numai puțini indivizi și mulțimea nu le cunoaște, apar și dispar ca niște umbre neputincioase, dar cînd sînt în-sușite de mase atunci se naște o putere generală, binefăcătoare, generală pentru ca nu i se poate opune nici o putere omenească și binefăcătoare pentru că duce la progresul omenirii.

La al doilea ciclu parlamentar 1869-1872 a primit mandatul din partea *Lugojului*. Această alegere a fost și ea boicotată de forțele guvernamentale, contrariate de ascensiunea românilor în viața politică prin intermediul unor personalități de seamă, mai ales ale Mocioneștilor, considerați un „club primejdios”. Alegerile de la Lugoj au fost pe toate căile obstructionate, în final fiind considerate nule, întrucît au fost clar în defavoarea candidatului guvernamental Szentes. Cu toate acestea, la al doilea tur de scrutin, Mocioni a cîștigat fără drept de apel. În acest ciclu parlamentar, Mocioni și-a continuat munca începută. Cu toate că a întîlnit în continuare o opoziție furibundă din partea partidelor parlamentare, chestiunile ridicate de el cu privire la drepturile naționalităților și-au făcut treptat locul în dezbaterile parlamentară și în cea publică.¹³

Numeroasele sale intervenții în Parlamentul de la Budapesta, deși extrem de critice față de politica de forță pe care guvernarea au adoptat-o față de minorități, au fost deosebit de bine primite de presa contemporană. La 1870, comentînd intervenția lui Alexandru Mocioni pe marginea Legii Municipiilor, ziarul maghiar de opoziție *Magyar Újság* notează: „Alexandru Mocioni, prin splendida sa predare, a pus în adevărată admirație pe mai mulți, chiar și pe unii guvernamentali. Întreaga Cameră i-a ascultat cu cea mai mare atenție cuvîntarea, care a ținut aproape două ore și care, între toate discursurile, ce s-au rostit în parlamentul ungar de la 1861 încoace, își revendică dreptul de a fi una dintre cele mai excelente. Cu sistem, cu erudiție și cu finețea lui Hyperides, a dat asalt asupra înțelepciunii guvernului.”

Legat de admirabilele discursuri ale lui Alexandru Mocioni, majoritatea publicate în *Cartea de aur ...* a lui T. V. Păcățeanu, a făcut carieră în epocă și o discuție, purtată pe holurile Parlamentului de la Budapesta, între Alexandru Mocioni și primul ministru maghiar. I. Andrassy, care îl acuza pe fruntașul român, că îl pune mereu în încurcătură față de deputații maghiari cu solicitările privind drepturile românilor transilvăneni. La această acuză, Ale-

Alexandru Mocioni

xandru Mocioni ar fi răspuns, sec: „Anexați la România cele trei milioane de români transilvăneni și scăpați de necaz.”¹⁴ În acest ciclu parlamentar, printre altele, Alexandru Mocioni a prezentat primul proiect de lege pentru înființarea unui teatru românesc dar și petiția tinerilor români dornici a dezbate proiectul de lege privind înființarea unei universități în limba română, la Cluj.¹⁵

În această perioadă, activitatea politicianilor români din Parlamentul Ungariei a început să piardă din forța inițială. Mocioni a continuat să susțină cauza, însă rezultatele au întârziat să se arate.

În 1872 a fost reales în cercul *Radnei* însă în 1874, cu convingerea că luptele parlamentare pentru românii din Ungaria sînt zadarnice, Mocioni a renunțat la mandatul său. Când în 1881 alegătorii din Lugoj i-au oferit din nou mandatul, Mocioni i-a refuzat declarîndu-se cu hotărîre pentru pasivitate, deși la conferința de la Sibiu să decretase pasivitatea numai pentru românii din Ardeal. Dar renunțarea la mandat nu a însemnat că Mocioni s-a retras din orice activitate politică. Prin publicistică, apoi în conferințele naționale el a ținut să-și spună totdeauna cuvîntul și să-și precizeze poziția cu privire la ținuta politică a românilor din Ungaria.¹⁶

Activitatea politică

Spirit viu și aprig, cu o inteligență sclipitoare – *Nicolae Iorga* spunea despre Alexandru Mocioni că „este un om cu a cărui minte ne mîndrim” – s-a impus destul de repede în fruntea elitei românilor din Transilvania, în ceea ce privește lupta pentru cîștigarea de drepturi naționale. Alături de alți fruntași bănățeni, Alexandru Mocioni a convocat la Timișoara, pe 7 februarie 1869, o Conferință națională a tuturor românilor din Banat și Ungaria, argumentînd că „în viața constituțională lupta pentru idei, pentru reforme și drepturi, se mijlocește prin partide politice”. Alexandru Mocioni a propus noului partid principiile liberalismului și ale democrației, iar cei 500 de delegați au susținut afit programul, cît și înființarea primului Partid Național al românilor transilvăneni.

Conferința de la Timișoara a fost o acțiune reușită de punere în practică a ideilor lui Alexandru Mocioni. La 27 ani el a fost ales președintele Partidului Național. Programul partidului a fost elaborat cu ajutorul lui Vincențiu Babeș. Organizatoric, noul partid trebuia să aibă un comitet național central, cu sediul la Timișoara, comitete naționale în fiecare comitat și comitete cercuale, în fiecare circumscripție electorală, unde exista populație românească.

Programul adoptat cuprindea nouă puncte, din care cele mai importante au fost: recîștigarea autonomiei Transilvaniei; folosirea limbii române în administrație și în justiție în ținuturile locuite de români, precum și numirea în aceleași ținuturi, de funcționari români sau care cunosc bine limba română; revizuirea legii naționalităților într-un spirit mai favorabil lor; lupta împotriva tendințelor de asuprire națională și de maghiarizare forțată; lărgirea dreptului de vot asupra tuturor cetățenilor, care plătesc o contribuție directă, sau chiar introducerea votului universal. Un punct la fel de important, prevedea conlucrarea frățească “cu toți aceia care mai vîrtos vor ținea cont de interesele și bunăstarea poporului peste tot”.¹⁷

Prin urmare, în aceasta zi s-a constituit Partidul Național al Românilor din Banat și Crișana iar președinte a fost ales Alexandru Mocioni, iar după patru luni, prin fuzionarea partidului bănățenilor și crișenilor cu Partidul Național Român din Transilvania, locul său a fost preluat de *Ilie Măcelariu*.

Scopul întregii sale activități a fost rezolva-

rea problemei naționale a românilor din Transilvania. S-a opus înaintării Memorandului românilor din Transilvania la Curtea imperială, în 1892, spunând că nu este momentul oportun pentru așa ceva și, mai ales, că nu se poate „pîrî regele la împărat”, fiind vorba despre aceeași persoană. Dar a sărit în apărarea memorandiștilor, atunci cînd aceștia au fost întemnițați la Vác și la Seghedin. În vara anului 1892, a fost invitat personal și a fost primit la Castelul Peleş de către regele Carol I, iar cei doi s-au consultat despre problemele românilor din Transilvania și despre căile de soluționare a lor. Nu dispunem de nici o informație despre conținutul discuțiilor, care s-au purtat la Peleş între Carol I și Alexandru Mocioni, deoarece ambii au păstrat o tăcere strictă în acest sens. Avem doar mărturia lui Eugen Mocioni, fratele lui Alexandru, care îi spunea lui Teodor Botiș, că toată viața Alexandru n-a vrut să-i vorbească despre cele discutate cu Carol I, spunând că sînt probleme prea importante ca să le poată divulga, dar că rezultatele se vor vedea cu timpul.¹⁸

În anul 1894, cu ocazia procesului Memorandumului – deși anterior se pronunțase, alături de alți politicieni, împotriva înaintării memoriului Curții vieneze, socotind că în acel moment nu era oportună – Alexandru Mocioni a cerut întregului popor român să-și afirme solidaritatea cu semnatarii săi. Aceasta, fiindcă guvernul maghiar a socotit de cuviință să aducă în fața instanței de judecată pe cei ce solicitaseră, în numele milioanei de români din Transilvania și Banat, tratament nediscriminatoriu pentru toate naționalitățile din imperiu. Lucru pretins de Alexandru Mocioni, încă în 1872, cu următoarele cuvinte: „Pentru politica aceasta îndreptată adeseori în contra noastră [...] nu națiunea maghiară, ci numai și numai partida guvernamentală poate să fie responsabilă. De aceea, lupta noastră politică are să fie îndreptată numai în contra acestei partide, dar nicicînd în contra națiunii maghiare, cu care în cele din urmă avem în toată privința interese solidare.”

În anul 1893, pentru că se simțea nevoia unei tribune de luptă a românilor bănățeni împotriva abuzurilor autorităților maghiare, Alexandru Mocioni a subvenționat apariția ziarului *Dreptatea* la Timișoara, condus de *Cornel Diaconovici* și *Valeriu Braniște*. *Dreptatea* s-a implicat în apărarea drepturilor memorandiștilor și a cauzei susținute de aceștia, motiv pentru care procesele de presă, intentate publicației

românești de autorități, au început să se țină lanț. De pildă, pentru articolele sale antiguvernamentale publicate în *Dreptatea*, Valeriu Braniște a fost condamnat la doi ani de detenție, în închisoarea de stat din Vác.¹⁹

Referitor la gîndirea sa națională, *George M. Marica* remarca următoarele: „Alexandru Mocioni e spirit politic cu cea mai temeinică cultură filozofică. Opera lui dovedește nu numai o bună pregătire științifică, bazată atît pe o adîncime teoretică a problemelor ce-l preocupau, cît și pe o informare empirică (în ce privește cele sociologice), dar și o minte deosebit de ascuțită... Chestiunea care l-a preocupat mai mult, ca de altfel pe toți fruntașii ardeleni și bănățeni ai epocii, din motivele relevate, a fost cea națională. Nu numai cu prilejul discutării ei, dar și a altor teme importante, Alexandru Mocioni se remarcă prin poziția sa adesea înaintată, cu toate că prin originea sa socială – mare moșier – ar fi fost mai simplu și mai avantajos pentru el să treacă în lagărul aristocrației maghiare. Nu s-a limitat doar să pledeze platonice cauza românească, dar a contribuit, împreună cu întreaga familie, cu sume însemnate de bani la ajutorarea celor lipsiți, în special a tineretului, la studii.”²⁰

Promotor și mecenat al culturii românești

Alături de ceilalți reprezentanți de marcă ai familiei, Alexandru Mocioni s-a implicat și în sprijinirea culturii românești din Transilvania. În *Scrierile sale*, *Vasile Pîrvan* precizează că „vrednicii nobili de Mocioni sunt cei mai mari binefăcători în viață ai românilor de peste munți.”

Doar în anul școlar 1865/1866, Mocioneștii au întreținut 36 de bursieri români la universitățile din Viena și Budapesta, dintre aceștia *Victor Babeș* și *Coriolan Brediceanu* atingînd nivelul excelenței.

Alexandru Mocioni a contribuit în 1870, substanțial, la înființarea „Societății pentru fond de teatru român”, donînd, cu această ocazie, 1850 de florini, a patronat Societatea Academică „Petru Maior” a studenților români din Budapesta, a acordat 12.000 de coroane Liceului din Brad și încă 5000 de coroane pentru alte școli românești.

Pe lîngă susținerea, în exclusivitate, a ziarului *Albina*, Alexandru Mocioni a subvenționat consistent și revista *Luceafărul*, scoasă, începînd cu anul 1902, la Budapesta, de către un grup de studenți români, în frunte cu *Octavian Goga*, *Ioan Lupaș*, *Ioan Lepădat*, *Alexandru Ciura* și *Octavian C. Tăslăuanu*. Al. Mocioni a fost din

tinerete și pînă la sfîrșitul vieții sale patronul *Societății „Petru Maior”* din Budapesta. Studenții din capitala Ungariei au primit de la el oricînd ajutor financiar și spiritual. Referindu-se la mecenatul Alexandru Mocioni, Valeriu Braniște își amintea că “de cîte ori, în avînturile noastre generoase, ne poticneam de ideea că nu sînt bani, era gata soluția: „să dea Mocioni!”... Dar nu numai în cele publice, ci și în cele particulare”.²¹

Cu energie și cu maximă responsabilitate, Alexandru Mocioni a direcționat activitatea culturală a românilor înspre ridicarea gradului de cultură, a păstrării obiceiurilor naționale și a trimiterii tinerilor capabili la studii. Prin aceasta, Alexandru Mocioni s-a gîndit să ridice o nouă generație politică în fruntea românilor transilvăneni, generație care să poată face față marilor deziderate naționale și culturale.

Iosif Vulcan, după o mai îndelungată vizită a sa la București, a luat inițiativa și a publicat în *Familia*, în două numere consecutive, articolul *Să fondăm teatrul național* (1869). După ce a caracterizat teatrul ca pe o înaltă școală morală, umanitară și patriotică, prin care poate fi cultivată limba, Vulcan a expus posibilitățile concrete ale acțiunii de instituire a teatrului în limba română. Se propunea formarea de comitete filiale pentru adunarea contribuțiilor bănești, se recomanda organizarea, în beneficiul fondului de teatru, a unor reprezentații cu actori diletanți (care ar putea fi îndrumați de M. Millo), a unor concerte și serbări populare.²²

Pe lîngă discuțiile purtate prin *Familia* și *Federațiunea*, Vulcan a avut totodată numeroase întrevederi și cu deputații români din Budapesta, – *Familia* apărea atunci în capitala Ungariei – și îndeosebi cu Alexandru Mocioni și Iosif Hodoș.

Pregătirile de constituire a *Societății pentru fondul de teatru român* au avut loc în 1870, în casa lui Alexandru Mocioni din Budapesta, el fiind ales vicepreședinte, pentru ca în 1876 să fie ales președinte iar în 1882 să devină președinte de onoare pe viață.²³

Cu cît zel a propagat Alexandru Mocioni interesele acestei societăți, o dovedește nu numai faptul că s-a înscris în 1870 membru fondator cu considerabila sumă de 1.850 florini, vărsată integral imediat, ci și următorul incident, caracteristic, publicat de Iosif Vulcan:

„Alexandru Mocioni se afla la masa de șah în Casina națională din Buda-Pesta, cînd s-a apropiat de dînsul Conte Teodor Andrásy, fratele mai mare al fostului Ministru de interne, cu lista de subscriere pentru teatrul maghiar.

Alexandru Mocioni desfăcînd lista a zis:

Subscriu bucuros o sumă cît de mare, dar sub o condiție: să subcrii și tu aceeaș sumă pe lista mea!

Mă rog, cu plăcere, răspunse Teodor Andrásy.

Atunci scoate Alexandru Mocioni lista pentru Societatea de teatru român și o predă lui Andrásy. Acesta privește lung și după ce înțelege despre ce este vorba, zice:

Să mă ierți, dar aceasta eu nu o pot subscrie!

Regret – răspunse Alexandru Mocioni – atunci nici eu nu sînt în situația de a subscrie pe lista ta.”²⁴

Gestul suprem de filantrop al lui Alexandru Mocioni a fost înființarea, în 1872, a *Băncii Albina* din Sibiu, căreia – împreună cu unchiul său Antoniu – i-a asigurat din averea lui capitalul social de 300.000 de florini și a condus-o pînă în mai 1874.

Dar activitatea lui pe tărîm cultural a fost deosebit de intensă mai ales între anii 1901–1905, cînd Alexandru Mocioni a fost ales în unanimitate și a îndeplinit funcția de președinte al ASTREI. Atunci s-a construit muzeul ASTRA de la Sibiu, tot atunci s-a pus la punct biblioteca, s-au înființat noi școli românești și s-au inaugurat marile concursuri corale între românii transilvăneni. Alexandru împreună cu vărul său, Zeno, a dăruit 24.000 de coroane pentru realizarea muzeului acestei instituții.

Personalitate culturală apreciată, a contribuit ca ASTRA să-și îndeplinească chemarea cultural-națională. Ales ca președinte al ei prin aclamație, în 1901, în adunarea general ținută la Oravița, în septembrie 1902, și-a definit concis concepția sa despre cultura românească și despre misiunea ei. „Firește, numai cultura adevărată are această putere conservatoare, iar cultura adevărată nu poate fi alta, decît numai și numai națională... și precum caracterul național se manifestă în limbă, în modul de gîndire și simțire, în datinele și moravurile, în tradițiunile și idealurile naționale, în poezia și industria națională, în portul național și în altele, așa și cultura națională are să îmbrățișeze întreaga viață națională în toate manifestațiunile ei. Ea are să conserve, să cultive și unde e trebuință să mobilizeze toate elementele naționale ale vieții poporului. Ea are să dezvolte conștiința națională, baza culturii naționale, sentimentul religios, baza moralității; patriotismul, baza virtuților cetățanești, spiritul economic, baza prosperării naționale, simțul estetic,

baza nobleței inimii, cu un cuvînt, cultura națională are să dezlege toate puterile latente ale poporului, ca astfel să fie asigurată, în bunul tuturor pericolelor amenințătoare, existența națională a poporului român din Ungaria”²⁵

Susținător al Bisericii Ortodoxe Române

În gîndirea lui Alexandru Mocioni, ca și în cea a înaintașilor săi, Biserica, pe lîngă înalta chemare sacră și morală, a avut, în calitatea sa de instituție recunoscută de un stat străin, o chemare istorică și o responsabilitate în fața istoriei.

„Colaborator apropiat al mitropolitului Andrei Șaguna, încă din vremea episcopatului, Alexandru Mocioni a fost mereu în primele rînduri ale apărătorilor cauzei Bisericii ortodoxe române din vestul Carpaților, dîndu-și aportul la redactarea Statutului șagunian în spirit democratic. Ca membru permanent în consiliul parohial din Capolnaș, în adunarea eparhială a episcopiei Caransebeșului, în congresul național bisericesc al Mitropoliei Sibiului, cu prestigiul, experiența și cu posibilitățile sale materiale, el a fost sprijinitorul convins al Bisericii. Despre misiunea ei și-a spus convingerile, în cuvîntările prilejuite de comemorarea lui Șaguna în 1898, la congresul național bisericesc din anul următor, la instalarea mitropolitului Mețianu în 1899 și în lucrarea sa „Religie și știință”, publicată în 1905. Donează pentru construirea bisericii catedrale din Sibiu 60.000 coroane de aur, sumă impresionant de mare.”²⁶

Mult a contribuit Alexandru Mocioni și la susținerea și asigurarea drepturilor enoriașilor români ai bogatei și frumoasei *Biserici Ortodoxe Greco-Valache din Pesta*. După decesul preotului român al acestei biserici, *Ioanichie Miculescu*, la finele anului 1887, majoritatea grecilor – maghiarizați – au hotărât, în adunarea parohială din 6 februarie 1888, eliminarea limbii române, în care se făceau serviciile divine din două în două săptămîni, și numirea unui preot de naționalitate macedoromână, care să slujească numai în limba greacă. Ministrul Cultelor a aprobat această hotărîre, fără a mai asculta forul bisericesc competent. În fața acestei nedreptăți, Al. Mocioni s-a înfățișat în fruntea unei delegații, compusă din fruntașii români din Budapesta: Gheorghe Șerb, Atanasie M. Marienescu și N. Mutso, la împăratul Francisc Iosif, și a cerut respectarea ordinii de drept, respectată în trecut în biserica greco-românească din Pesta. Suveranul a promis reexaminarea acestei chestiuni dar ministrul maghiar a res-

pins din nou cererea românilor. În defavoarea românilor s-a terminat și procesul intentat de Al. Mocioni și de ceilalți enoriași români pentru repunerea lor în drepturile avute.²⁷ Pentru a păstra caracterul românesc și ortodox al urmașilor săi, Alexandru Mocioni a impus, în vara anului 1901, tuturor membrilor familiei sale o convenție:

Alexandru Mocioni

„Dorința mea este ca voi să luptați pentru susținerea și înflorirea familiei și să păstrați în toate împrejurările caracterul ei tradițional, național și confesional.

Acei membri ai familiei, cari ar nesocoti aceste obligamente, să fie excluși din sînul ei asemenea ramurilor uscate. Descendenții de sex bărbătesc își vor ținea drept datorie necondiționată, ca toți copiii lor, fără deosebire de sex, să fie botezați și crescuți în sînul bisericii ortodoxe. În cazul unor căsătorii cu persoane de altă confesiune creștină, să se pretindă ca o condițiune „sine qua non” trecerea acestora la biserica noastră. Dacă s-ar întîmpla ca între

descendenții de partea bărbătească să fie vreunul care într-atîta s-ar uita de datorințele sale, încît din ori și ce cauză s-ar lăpăda de biserica sa, sau nu ar insista, ca confesiunea greco-orientală să fie religiunea copiilor săi, - un astfel de apostat să fie privit ca atare și de ceilalți membri ai familiei și ca unul exclus din sînul familiei să piardă beneficiul moștenirii favorite, rezervată descendenților de sex bărbătesc.”²⁸

Compozitor și pianist

Alexandru Mocioni a fost și un bun compozitor și un pianist desăvîrșit. Firea sa de artist a fost moștenită, se pare, de la mama sa, Ecaterina, gîndurile și frămîntările sufletului său meditativ revărsîndu-se în creații muzicale și în interpretări la pian de mare distincție. Datorită poziției sociale a familiei, a avut parte în tinerețe – împreună cu fratele său Eugen – de o educație muzicală îngrijită; a studiat pianul la Budapesta și compoziția la Viena. Muzica a ocupat, de altfel, un loc de seamă în preocupările întregii familii.²⁹

Muzica lui Alexandru Mocioni s-a cîntat la Budapesta, s-a cîntat la Viena și s-a cîntat la Praga. Compozițiile lui au fost publicate la Viena și avem informații sigure că, cel puțin o lucrare, (Marșul Funebru, scris în memoria mamei sale), a fost înregistrată pe placă de gramofon. Cea dintîi compoziție muzicală, „Pensees fugitives pour le piano” datează din anul 1864, cînd Alexandru Mocioni avea 23 de ani.

A studiat pianul și violoncelul cu cei mai renumiți profesori de la Budapesta și de la Viena, iar de *Franz Liszt* l-a legat o prietenie puternică. Liszt l-a vizitat adeseori în casa din Budapesta din piața Gizella, și adeseori au făcut muzică de cameră împreună sau au cîntat la pian la patru mîini.

În perioada 1860–1880, la reședința din Budapesta a lui Alexandru Mocioni s-au ținut cele mai bune serate muzicale din capitala Ungariei. Nu venea oricine la aceste reuniuni muzicale, ci, pe lîngă frații Mocioni și *Franz Liszt*, veneau celebriți, precum *Vilmos Deutsch* sau *Dragomir Krancsevics*, dirijorul Operei din Budapesta vreme de aproape trei decenii (1873–1901). S-a făcut muzică serioasă, muzică de talie europeană, s-au interpretat piese celebre sau creații personale ale celor prezenți, piese nu mai puțin celebre.³⁰

Cultul și pasiunea pentru muzică s-a manifestat și la conacurile de țară ale familiei; în cas-

telul de la Căpîlnaș, reședința lui Eugen, distracția zilnică și aproape unică a fost muzica. În zilele de recepție s-au executat adevărate concerte de muzică clasică la cele două piano de salon. Al. Mocioni și Fr. Liszt au acompaniat-o adesea pe *Therezia Horvath*, soția lui Eugen, a cărei voce deosebită i-a fermecat pe oaspeți.³²

Alexandru Mocioni s-a stabilit în 1890, cînd s-a căsătorit cu văduva Elena Mocioni de Foen, la conacul solitar Birchiș, unde a mutat și o parte din bibliotecă. Din păcate, de aici s-a păstrat doar o parte infimă din scrierile sale (inclusiv muzicale), restul manuscriselor, documentelor, scrisorilor și întreaga bibliotecă au ars, odată cu conacul, în 1918.³³

La Birchiș, la pianul din camera de muzică, și-a depănat Alexandru o parte din gînduri și din frămîntările sale sufletești, dînd frîu liber imaginației sale muzicale. Prima sa compoziție, intitulată „Pensees fugitives”, pentru pian, a fost o suită de șase piese, scrise în anul 1864. Va fi urmată de o altă suită de șase piese scrise în anul 1865, ambele dedicate mamei sale, Ecaterina. În memoria ei, scrie un „Marche funebre” pentru pian, o arie solemnă și impresionantă, din care răbufnește durerea pierderii ființei dragi. În 1879 compune „Șase lieduri” pentru voce, cu acompaniament de pian, dedicate reginei-poete *Carmen Sylva*, pe atunci principesă a României. Urmează alte „Șase lieduri” pentru voce și pian, scrise în anul următor și dedicate cumnatei sale, *Therezia*, soția lui Eugen.

Din multitudinea de piese muzicale, reținem doar o „Sonată mare” pentru pian și violoncel – dedicată fratelui său Eugen – sonată care avea să fie cîntată la Praga, într-un mare concert public, chiar cu o zi înaintea decesului lui Alexandru Mocioni, la 31 martie 1909.³⁴

Compozițiile lui Alexandru Mocioni au fost tipărite pe cheltuială proprie, în centre muzicale importante, dar și în ediție proprie. Toate lucrările amintite au fost interpretate în concerte publice. Operele muzicale s-au remarcat prin bogăția de idei și prin superioritatea tehnicilor componistice. Spre deosebire de creația compozitorilor transilvăneni contemporani lui, legată organic de muzica populară, lucrările lui Alexandru Mocioni – care, deși poseda temeinice studii componistice, a compus doar ca amator – sunt printre primele de factură cultă, datorită asimilării tradițiilor clasico-romantice.

Dacă în planul istoriografiei politice, Alexandru Mocioni a fost considerat unul dintre întemeietorii Partidului Național Român din Banat,

Ungaria și Transilvania și, alături de Aurel C. Popovici, doctrinarul ideii naționale a românilor transilvăneni, pe plan muzical, Alexandru Mocioni a fost cu siguranță un întemeietor. Alexandru Mocioni este primul mare compozitor român de sonate pentru violoncel și unul dintre întemeietorii muzicii de cameră din spațiul etnic românesc. Că aceste lucruri se petreceau la Budapesta sau la Viena, este cu atât mai valoros din punctul nostru de vedere, cu cât Alexandru Mocioni face parte din primele generații de elite intelectuale românești, pe care Andrei Șaguna sau Simion Bărnuțiu doreau să le vadă cât mai repede ridicate din rîndul românilor ardeleni, pentru apărarea drepturilor naționale, serios amenințate în monarhia dualistă.

Rămîn înscrise cu litere de aur în paginile istoriei naționale cuvintele pe care Alexandru Mocioni le-a rostit în vremea în care a fost președintele ASTREI: „Astfel, domnilor, lupta pentru cultură este luptă pentru existență națională”.³⁵

Mausoleul familiei Mocioni din Foeni

Apostolatul lui Alexandru Mocioni pe terenul luptei naționale și îndeosebi erudiția lui creatoare de opere intelectuale și artistice a primit, în ultimii ani ai vieții sale, o meritată recunoaștere și din partea *Academiei Române*, care i-a oferit un loc între membrii ei activi. Bolnav și în imposibilitatea de a-și îndeplini obligațiile cerute de această demnitate, declină de la sine înalta distincție.³⁶

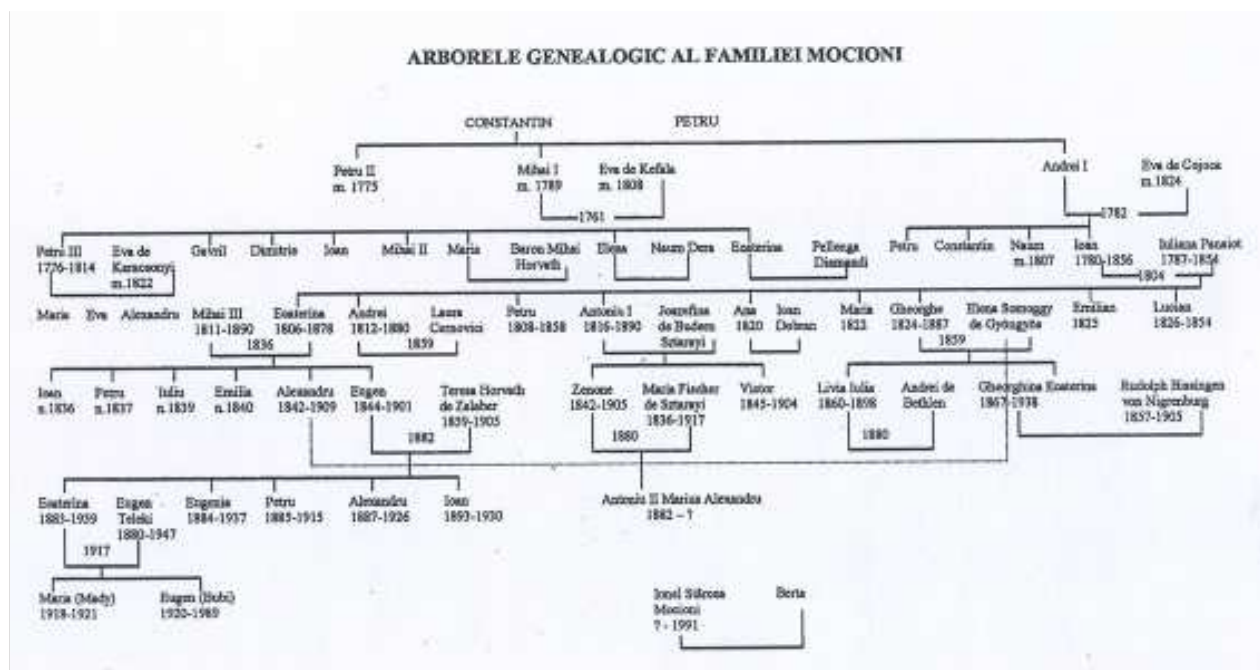
Moștenirea intelectuală și artistică a acestui demn reprezentant al unei familii nobiliare, a cărei membri au înfăptuit o operă politică, filantropică și de mecenat cultural importantă, rămîne remarcabilă.

Alexandru Mocioni și-a încheiat existența lumească în conacul de la Birchiș pe 1 aprilie 1909, într-o cameră al cărei interior a fost astfel descris de ziarul *Tribuna*: „Mobilierul odăii din lemn simplu de brad, vopsit într-o culoare aproape primitivă, două sofale și câteva fotoliuri, o oglindă mare, un birou, două mese și un lavabou. De nu ar fi fost câteva necesarii de argint și alte mărunțișuri, te-ai fi crezut într-un interior de casă umilă. Lipsa fasturilor spune lămurit caracterul ales, frumos, dintr-o bucată, al acestui om nobil”.

Alexandru Mocioni s-a impus în fruntea luptei românilor pentru drepturi naționale, fiind un veritabil doctrinar al acesteia. „Alexandru Mocioni n-a fost rege, dar a fost regele gândirii luminate și judecății înțelepte în toate treburile noastre obștești din ultimele decenii. Vorba lui cumpătată, sfatul lui temeinic a fost în cele din 4-5 decenii aproape pretutindenea hotărîtor, și nu odată am dat greș, cînd nu l-am ascultat...” – spunea *Patriarhul Miron Cristea* la înmormîntarea fruntașului bănățean.

Un biograf, Traian Biriș, a notat despre el: „prin eleganța sa spirituală și morală, a acțiunilor și atitudinilor sale, prin tăria de caracter și stăpînirea de sine și-a spus răspicat cuvîntul, privind problema națională în toate împrejurările, atît în presa maghiară în dietă, cît și în întruniri publice privind problemele românești...”

Pășind cu mîndrie și intransigență caracterului său macedoromân a ajuns în culme. Tradițiile românești și străbune ale familiei sale, înrădăcinate în țărîna românească nimeni și nimic nu le-a putut înstrăina și îndepărta de la pilduitoarea împlinire a înaltelor obligații morale, moștenite și impuse lui prin aceste tradiții.”³⁷

NOTE

- Corneliu Albu, *Lumina din trecut. Aspecte din lupta Transilvaniei pentru independență și unitate națională*, București, 1992, p.130.
- Teodor Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939, p.16.
- Füves Ödön, *Pesti görög háztulajdonosok*, În: „Antik Tanulmányok”, 1970, nr. 1, p. 51.
- Teodor Botiș, *ibidem.*, p.16.
- Elena Rodica Colta, *Bibliotecile familiei Mocioni din castelele de la Căpâlnaș și Bulci*, în „Ziridava”, Arad, 1993, p.366.
- Maria Berényi, *Familia Mocioni*, În: „Almanah. Publicație a Societății culturale a românilor din Budapesta, 2000, p. 137-143.
- ibidem.*, Cornel Diaconovici, *Enciclopedia română*, vol. III, Sibiu, 1904, p. 303-307.
- Cornel Diaconovici, *ibidem.*
- Aurel E. Peteanu, *Din galeria marilor dispăruți ai Banatului. Alexandru Mocioni*, Lugoj, 1934, p. 10.
- Ion B. Mureșianu, *Alexandru Mocioni (1841-1909)*, În: „Mitropolia Banatului”, 1979, nr. 4-6, p. 338.
- Corneliu Albu, *ibidem.*, p.137.
- T. V. Păcățeanu, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, Vol. IV, Sibiu, 1904, p. 479.
- Cornel Diaconovici, *ibidem.*
- Doru Sinaci, *Arădeanul Alexandru Mocioni*, În: *Glasul Aradului* (www.glsa.ro), 23 martie, 2009
- Cornel Diaconovici, *ibidem.*
- Maria Berényi, *Familia Mocioni*, În: „Almanah. Publicație a Societății culturale a românilor din Budapesta, 2000, p. 142-143.
- Cuvântarea lui A. Mocioni la Conferința din 26 ianuarie 1869 la Timișoara*, În: „Drapelul”, 1896, nr. 53.
- Doru Sinaci, *Arădeanul Alexandru Mocioni*, În: *Glasul Aradului* (www.glsa.ro), 23 martie, 2009
- Dan Florița-Seracin, *Centenar A. Mocioni*, În: „Neamul Românesc”, 9 aprilie, 2009
- G. Em Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea*, I, Cluj, 1977, p. 284.
- Maria Berényi, *Cultură românească la Budapesta în secolul al XIX-lea*, Giula, 2000, p. 95-112.; Doru Sinaci, *Arădeanul Alexandru Mocioni*, În: *Glasul Aradului* (www.glsa.ro), 23 martie, 2009
- Familia*, 1869, nr. 29, p. 337-338. și nr. 30, p. 349-351.
- Maria Berényi, *Cultură românească la Budapesta în secolul al XIX-lea*, Giula, 2000, p. 116-121.
- Familia*, 1870, nr. 15, p. 178.
- Teodor Botiș, *ibidem.*, p. 330-331.
- Ion B. Mureșianu, *ibidem.*, p. 341.
- Babes Emil, *A budapesti görög-oláh egyházközség. Tényvázlat*, Budapest, 1909, 49 p.; Maria Berényi, *Familia Mocioni*, În: „Almanah. Publicație a Societății culturale a românilor din Budapesta, 2000, p. 142-143.
- Doru Sinaci, *Arădeanul Alexandru Mocioni*, În: „Glasul Aradului” (www.glsa.ro), 23 martie, 2009
- Teodor Botiș, *ibidem.*, p. 366.
- Doru Sinaci, *Alexandru Mocioni, o mare personalitate arădeană*, În: „Glasul Aradului” (www.glsa.ro), 2 februarie, 2009
- Teodor Botiș, *ibidem.*, p. 366.
- ibidem.*
- Elena Rodica Colta, *Preocupările bibliofile ale familiei Mocioni*, În: „Simpozion. Comunicările celui de al XVII-lea simpozion al cercetătorilor români din Ungaria.”, Giula, 2008, p.65-84.
- Doru Sinaci, *Alexandru Mocioni – un om al timpului său*, În: „Arca”, Arad, nr. 7-8-9, 2007
- Doru Sinaci, *Alexandru Mocioni, o mare personalitate arădeană*, În: „Glasul Aradului” (www.glsa.ro), 2 februarie, 2009
- Ion Iliescu, *Alexandru Mocioni, un virtual membru al Academiei Române*, În: „Orizont”, Timișoara, 1978, nr. 38, p. 6.
- Corneliu Albu, *ibidem.*, p. 138.

Gheorghe Chivu

Carte de pre ruditu lumii, o copie transilvăneană din Palia de la Orăștie

1. În fondul de carte veche constituit, la Gyula, de către Episcopia Ortodoxă Română din Ungaria, se păstrează, sub numărul de inventar 94.3.1, un manuscris de la începutul secolului al XVIII-lea, ce a aparținut bisericii românești din Körösszakál – Săcal¹.

Este un miscelaneu format din 193 de file², cu dimensiunea de 29,3 x 18,5 cm³, având în alcătuire 9 texte:

1. f. 1a^r – 4^r/6: <apocrif religios>, fără partea inițială; *incipit*: „pica câte 9 mii, alte ori câte 10 mii de oameni, pica și cădea în zi de armele lor și nice un fel om nice înainte, nice înapoi, ce totdeauna și totu în rândul îi struncina și omorâia”;

2. f. 4^r/7 – 6^v, 15^v – 16^r: *Învățătura lui sti Ilie prorocul*;

3. f. 7^v – 15^r: *Când au tăiat Irodu cele 14 întunerece de prunci mici*;

4. f. 16^v: <Întrebări și răspunsuri>;

5. f. 17^r – 179^r: <Antologhion>;

6. f. 179^v – 184^r: *Carte de pre ruditu lumii*, fără partea finală; *desinit*: „Și slobozi pre <e>i Domnul Dum<nezeu> afară din raiul dulceții cum să lucre pământul din carele și elu...”;

7. f. 185^{r-v}: *Cuvântul de vreamă de apoi*, fără partea finală; *desinit*: „Zisă Mamer filosof: Când

va fi vremea de apoi, iară muma-ș va votri fata...”;

8. f. 186^r – 192^r: *Povestea sfântului Chiric și a ma*i*cii sale Iulita*;

9. f. 192^v: <fragmente religioase>⁴.

Textele sunt scrise cu cerneală neagră, de nuanțe diferite (în *Antologhion* a fost utilizat, pentru unele ornamente, unele titluri și inițiale, și chinovarul), pe hârtie groasă, cu filigran⁵, de proveniență diversă.

În manuscris există mai multe însemnări⁶. Una dintre acestea⁷ atestă că *Antologhionul* a fost scris, în 1707, de către popa Ștefan din Ghingheleag (= Dindeleag), actualmente Livađa, jud. Cluj. O alta⁸ consemnează faptul că miscelaneul, având deja componența actuală, a fost legat și donat de către Dumitru Ardelean și soția sa, Maria, la 14 februarie 1737, bisericii din Simiclăuș, foarte probabil actuala localitate Sânicolau – Bihor⁹. Iar o a treia, plasată pe marginea de jos a filelor 1^v și 2^r, în care este menționat anul 1724, probează copierea scrierii care ocupă primele pagini din manuscris înaintea sau cel târziu în cursul acestui an.

Caracteristicile grafice ale textelor și succesiunea lor în miscelaneu arată că acesta, datat cu certitudine, în structura actuală, între anii 1707 și 1737, a fost alcătuit de 6 persoane distincte¹⁰. În afară de popa Ștefan din Dindeleag, căruia îi este datorat *Antologhionul*, și de scribul care a completat, înainte de 14 februarie 1737, lacunele apărute în cadrul acestuia¹¹, un copist anonim a transcris textele 1, 2, 3, 6 și 8¹², un altul a copiat *Cuvântul de vremea de apoi* (variantă a scrierii numite *Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*, și nu, cum sugerează titlul, a *Învățăturii despre vremea de apoi a prorocului Isaia*¹³), iar alți doi au scris, pe fețe ale unor file rămase întâmplător goale, o serie de *întrebări și răspunsuri* (f. 16^v)¹⁴, respectiv câteva *fragmente religioase* (f. 192^v)¹⁵.

2. Textele cuprinse în manuscrisul păstrat în fondul de carte veche al Episcopiei Ortodoxe Române din Gyula au fost puțin studiate¹⁶, doar *Antologhionul* și, recent, *Cuvântul de vremea de apoi* intrând în atenția cercetătorilor¹⁷. Cauza acestei situații trebuie căutată deopotrivă în păstrarea manuscrisului, până de curând, într-un fond bisericesc din afara României și în caracterul relativ recent al acestuia. (El aparține primei jumătăți a secolului al XVIII-lea, când numărul scrierilor religioase în limba română era extrem de mare.) Câteva dintre copiile cuprinse în miscelaneu aduc însă informații interesante asupra circulației unora dintre textele

vechi românești. A probat aceasta Al. Mareș, care a identificat în *Cuvântul la vremea de apoi* o copie ce derivă din cea mai veche redacție a apocrifului intitulat *Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*¹⁸. Iar în paginile următoare vom încerca să demonstrăm că textul intitulat *Carte de pre ruditul lumii* descinde indirect din cea mai veche tipăritură românească apărută în sud-vestul Transilvaniei, *Palia de la Orăștie*.

3. În manuscrisul de la Gyula, textul aflat pe filele 179^v – 184^v cuprinde materia primelor trei capitole din cartea întâi a *Vechiului Testament*¹⁹.

Scribul, insuficient de atent în reproducerea sursei pe care a avut-o la dispoziție, omite litere (*ala<l>tu* 182^v/8, *che<m>ă* 179^v/20, *<de>mineațe* 180^r/16, *lumi<ni>* 180^r/9), cuvinte (<în> *deșertu* 179^v/4, <fu> *demineață* 179^v/16) sau pasaje mai ample (*pune vrajbă între tine <și între muiarea>* 184^r/4). Erorile de copiere sunt uneori corectate prin modificarea primei forme transcrise (МЪНКА 183^r/12 devine МЪНКА prin suprascrierea ierului între ultimele slove ale cuvântului; lacuna din <pre> ПЪРІА este întregită prin plasarea slovelor omise deasupra rândului), alteori forma reproducută greșit nu este observată, faptul trădând, în câteva contexte, fie neînțelegerea unei particularități morfologice arhaice consemnate în original (*era făcute* 182^v/12 în loc de *era făcut* „făcuse”), fie utilizarea de către copist a unei alte norme lingvistice (*feteiei* 182^r/20, *pustiuiu* 179^v/3, contaminări între *fetei* și *fetei*, respectiv între *pustiu* și *pustiiu*).

Această normă, reflectată deopotrivă în *Carte de pre ruditul lumii* și în celelalte scrieri reproduce, de către același copist, pe filele 1a^r – 16^r și 186^r – 192^r, arată că textul este datorat unei persoane ce provenea din zona de vest a Transilvaniei. Ne referim la mai multe fonetisme, specifice textelor alcătuite în această parte a Dacoromaniei în prima jumătate a secolului al XVIII-lea²⁰, precum: conservarea lui *î* în *pâne* (184^r/21, 184^v/3), închiderea frecventă a lui *e* medial la *i* (*creștiți* 180^r/26, *pasirilor* 180^v/8, *pintru* 184^r/13), alternanța dintre ...a final accentuat și *ê* (*așa* 181^r/8, 182^r/14, dar *așe* 179^v/15, 182^r/9), utilizarea constantă a lui *z* (*auziră* 183^r/17, *Dumnezeu* 179^v/2, 6, *frunze* 183^r/16, *miazăzi* 183^r/19) și a lui *đ* (*agiutor(iu)* 182^r/3,13), durificarea consoanelor *s*, *z* și *ț* (*pusără* 183^r/16, *sară* 179^v/10; *să viază* 184^v/17, *zua* 181^r/5; *înmulțască* 180^r/28; cf. *sintu* 182^v/16, *văzindu* 183^r/9, <de>*mineațe* sg. 180^r/3), alternanța dintre rostirile *moi* și *dure* ale lui *ș* aflat în poziție „moale” (<a> *șapte* 181^r/2, a *șasa* 180^v/27, dar

șerpele 182^v/10, șerpelui 183^v/16) sau păstra-rea lui *m* în *rumpe* (183^r/15 - 16). Spre aceeași zonă vestică a țării trimit: forma uneori invariabilă a articolului posesiv (*numele a lor* 182^r/10), o serie de forme verbale de tip arhaic (*ști „știe”* 183^r/3, 184^v/14; *să lucre* 181^r/15, 184^v/19; *să mânce* 184^v/16 - 17, *să nu mân-ci* 181^v/24) și câteva cuvinte, unele specifice zonelor transilvănene în care s-a exercitat influența maghiară (*alnicu „viclean”* 182^v/10, *durori „dureri”* 184^r/9, *rudit „creare”* 179^v/1, *tăroasă „însărcinată”* 184^r/9)²¹.

Compararea textului cu traduceri din cartea *Facerii*, cunoscute până la începutul secolului al XVIII-lea, indică fără nici un dubiu transcrierea, în manuscrisul de la Gyula, a unui izvor ce descinde din cartea imprimată în 1582, la Orăștie, iar nu din cea apărută, în 1688, la București²².

Argumentează această afirmație nu doar identitatea de text dintre manuscris și *Palie*, ci și existența, în porțiunea comună a celor două

surse, a unei lacune, apărute în tipăritura sud-vest transilvăneană foarte probabil din negli-jența tipografilor²³:

„Și Dum<nezeu> i blagoslovi pre <e>i și zise lo<r>: Creșteți și vă înmulți<ți>, și împleți pământul și biruiți pre elu, și domniți pre <peștii mării și pre> paserile ceriului și pre toate fierile lor ce se leagănă pre pământu.” (ms. Gyula, 180^v/12 - 17)

„Și Domnezeu blagoslovi ei și zise lor: Creșteți și vă înmulțiți, și împleți pământul și biruiți el, și domniți pre <peștii mării și pre> paserile ceriului și a toate fierilor ce se leagănă pre pământu.” (Palia, 14/24 - 15/3).

Iar ipoteza este întărită de constatarea, în manuscris, a unei alte omisiuni, explicabile, de această dată, printr-un bourdon, favorizat de dispunerea textului în tipăritura din 1582:

„Și fece Dumnezeu tărie <...> de la acele ce era desupra țării și fu așa.” (ms. Gyula, 179^v/13 - 15)

„Și fece Domnedzeu tărie și despărți apele ce

Carte de pre ruditu lumii (ms. Gyula)

era desupt tărie de cealea ce era desupra tăriei și fu așa." (Palia, 12/17 - 20).

În manuscrisul de la Gyula există însă o serie de diferențe față de tipăritura din 1582, care arată că fragmentul intitulat *Carte de pre ruditul lumii* nu este o copie directă a *Paliei*. Nu ne referim, desigur, la modificările care privesc ortografia, topica, fonetica sau morfosintaxa textului²⁴, a căror apariție a putut fi impusă aproape firesc de evoluția scrisului literar, și nici la unele substituții lexicale²⁵ sau adăogiri de cuvinte, menite, poate, să faciliteze, în opinia copistului, înțelegerea unor pasaje²⁶. Avem în schimb în vedere modificarea redactării unor fragmente mai ample în cadrul capitolului al 3-lea al textului:

„Răspunsă șerpele și zise: Nice cu o moarte nu veți muri, că ști Dum<nezeu> că în ce zi și în <ce> ceasu voru mânca dintru acela pom, într-acela ceas li să vor deșchide ochii lor. Și zise șerpele: S-ați mânca, ați fi Dumnezeu și ați ști și voi totu binele și răul.” (ms. Gyula, 183^r/1-8)

„Zise șarpele la muiare: Nece cum nu vreți cu moarte muri, că știe Domnezeu cum, vere în care zi vreți mânca dentr-îns, deșchide-se vor ochii voștri și vreți fi ca Domnedzeu, știind binele și <răul>.” (Palia, 18/18-22)

Deloc singulară, o astfel de modificare indică o certă depărtare de textul tipăriturii și o apropiere surprinzătoare de o copie a aceleiași prime cărți a Vechiului Testament, păstrată într-un manuscris descoperit, la sfârșitul secolului al XIX-lea, de către V. Mangra, în Cinteș – Arad. În cadrul acestui din urmă manuscris, intrat în colecțiile Bibliotecii Academiei din București sub cota ms. rom. 130, se regăsesc, în fragmentele corespunzătoare miscelaneului de la Gyula, aceleași particularități lingvistice (copiștii aparțineau deci aceleiași zone și, practic, aceleiași epoci²⁷), aceleași erori²⁸, aceleași adăogiri și lacune (inclusiv acelea care sugerează descendența comună din cartea imprimată la Orăștie, în 1582) și aceleași amplificări de text. Iată un nou pasaj semnificativ în acest sens:

„Și zise lui Adam: Tu, Adame, pintru ce nu ascultași glasul meu, ce ascultași glasul muierii tale și mâncași din lemnul dintru carele-ț porunciiu eu ție să nu mânâ<n>ci, blăstămate-voiu să lucrezi pământul și cu ustăneală să te hrănești, și cu sudorile feței tale mânca-veri pâne ta. Spini și scai și urzici să rodească după palmele tale și veri mânca iarbă câmpulu<i>.”

(ms. Gyula, 184^v/12 – 185^r/2, ms. rom. 130, f. 136^v/16-23)

„Și lui Adam zise: Căce că ascultași glasul muierii tale și ai mâncat den lemn den care porâncii ție să nu mânânci, blăstămat pământul, în lucrul tău cu nevoie te hrănește dentr-însu în viața ta. Spini și urzici să rodească și veri mânca iarba câmpului.” (Palia, 20/17-24)

4. *Carte de pre ruditul lumii* este deci o copie indirectă de pe textul corespunzător din *Palia de la Orăștie*, copistul anonim sau cel care a transcris sursa utilizată de acesta selectând din celebra tipăritură sud-vest transilvăneană un fragment căruia i-au modificat parțial titlul.

Derivă însă scrierea păstrată în manuscrisul de la Gyula din copia nord-hunedoreană aflată, în prezent, în ms. rom. 130 de la Biblioteca Academiei Române ?

Identitatea formală a celor două fragmente manuscrise, circulația lor în localități apropiate din partea vestică a teritoriului românesc și data mai târzie a variantei cuprinse în miscelaneul din Ungaria par să sugereze un răspuns afirmativ.

De altfel, manuscrisul de la sfârșitul secolului al XVII-lea este, în mod indiscutabil, mai apropiat de tipăritura din 1582, atât prin întinderea și prin tipul textelor transcrise, cât și prin fidelitatea reproducerii titlului primei cărți a lui Moisi („*Carte de prima a lui Moiseiu proroc, ce să cheamă Bitia. De pre roditura lumiei*”, ms. rom. 130, 132^r), respectiv prin păstrarea topicii cifrelor care indică numărul unor capitole²⁹.

Nu este însă exclus, cel puțin teoretic, ca scrierea intitulată *Carte de pre ruditul lumii* să descindă dintr-o altă sursă, astăzi necunoscută, de același tip cu ms. rom. BAR 130, al cărei autor va fi operat primul modificarea titlului dat fragmentului din *Facerea*.

Indiferent care va fi fost însă filiația fragmentelor manuscrise asupra cărora ne-am oprit în paginile anterioare, prezența lor în două miscelane transilvănene din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea arată atenția acordată, în partea vestică a teritoriului românesc, vechii tipărituri cunoscute sub numele *Palia de la Orăștie*.

(*Studiu apărut în „Limba română” a Academiei Române, Secția de Filologie și Literatură, Editura Academiei Române, LV, 5-6/2006, pag. 279-285*)

Textul este reeditat cu contribuția autorului.

NOTE

1. Vezi Teodor Misaroș, *Din inventarul de manuscrise, cărți și obiecte de cult de la biserica ortodoxă română din Körösszakál – Săcal (R.P.Ungaria)*, în "Biserica Ortodoxă Română", XCII, 1974, nr. 3-4, p. 476-488; idem, *Din istoria comunităților bisericesti ortodoxe din Ungaria*, Ediția a II-a, revăzută, Giula p.219-220; cf. Florea Oltean, *Românii din Gyula în secolul al XIX-lea*, Giula, 1999, p. 150.
2. Numerotarea cu cifre arabe scrise cu creionul a fost făcută de Teodor Misaroș, prima filă având numărul 1a. Textul *Antologhionului*, cea mai veche parte a miscelaneului, are și o numerotare originală, cu cifre chirilice, scrise cu cerneală în colțul din dreapta sus al filelor.
3. Cf. Teodor Misaroș, *art. cit.*, p. 480.
4. Pentru descrierea cuprinsului manuscrisului, vezi și Teodor Misaroș, *art. cit.*, p. 482 – 484.
5. Filigranele decalchiate din miscelaneu au fost produse de Teodor Misaroș, în *art. cit.*, figura 1.
6. Unele dintre acestea cuprind date care arată că miscelaneul, având deja structura actuală, a fost consultat frecvent în cursul secolului al XVIII-lea: 1748, 1756, 1757 (f. 153v), 1765 (f. 141r), 1774 (f. 182v), 1782 (f. 153v).
7. „Scri-am eu, popa Ștefan o(t) ze(m)le Arde(l)skoe, lăcuitoriu în Ghingheleag, acest Mineiu izbran. Ce voi u hi greșit, au slova neîmplinită sau cuvântu nesăvârșit, să nu blăstămaț, ce să <dz>iceț să iarte Dumnedzău, ca să fiț iertaș și voi. Ro(d) Hva 1707, întru dzilele lui Racoț Freanț. Ispiti(s) o(t) Xe. Amin.” (f. 179r)
8. „Anii Domnului 1737, mscm feuarie, în patrușprezece zile, s-au legat și au dat de cât o au legat 7 măriași. Dirept aceea o am dat la sfânta pravoslavnică din Simiclăuș besearcă, să-i fie pomană până la al șaptele neam ... Acuma ține de dânsa Ardelean Dumitru cu soțul dumisale Maria ... ” (f. 7r).
9. Teodor Misaroș, *art. cit.*, p. 478 – 479; idem, *vol. cit.*, p. 220; cf. Al. Mareș, *Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer (versiunea Körösszakál – Săcal)*, p. 145, nota 6; idem, *Cărți populare din sec al XVI-lea – al XVIII-lea. Contribuții filologice*, București, 2006, p. 205, nota 6.
10. Cf. Teodor Misaroș, *art. cit.*, p. 479; idem, *vol. cit.*, p. 220.
11. Avem în vedere filele 137, 138, 141, 142, 145–153. După această completare, înainte de ultima recondiționare a manuscrisului, s-au pierdut alte câteva file. Ne referim, spre exemplu, la o lacună existentă după actuala filă 138.
12. Pentru scrisul acestuia vezi facsimilul reproduș în planșa anexată, p. 3.
13. Pentru acest din urmă text, vezi Al. Mareș, *Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer. Învoățătură despre vremea de apoi a prorocului Isaia*, București, 2002, p. 214 – 219.
14. Vezi pentru acestea Teodor Misaroș, *art. cit.*, p. 482-483.
15. Persoana care a copiat fragmentele religioase de pe fila 192v are un scris asemănător cu aceea care a completat lacunele din *Antologhion*, dar structura miscelaneului face puțin probabilă atribuirea celor două părți a miscelaneului aceluiași copist.
16. Parcurgerea manuscrisului care formează subiectul prezentului articol a fost posibilă cu aprobarea IPS Sofronie, episcopul românilor ortodocși din Ungaria, și cu sprijinul părintelui protosinghel Siluan Mănuilă, respectiv al doamnei dr. Emilia Martin. Tuturor le adreșez și pe această cale respectuoase mulțumiri.
17. Pentru *Antologhion*, a se vedea Teodor Misaroș, *art. cit.*, p.478-484, iar pentru *Cuvântul la vreamă de apoi*, Al. Mareș, *art. cit.* Ultimul studiu citat a fost reluat în volumul *Cărți populare din sec al XVI-lea – al XVI-II-lea. Contribuții filologice*, unde a fost publicată, la p. 325 – 326, și transcrierea apocrifului.
18. Al. Mareș, *art. cit.*, p. 478-484; idem, *vol. cit.*, p.204.
19. Penultimul verset al capitoulului al treilea este incomplet, dar după actuala filă 184v urmau cel puțin alte două, după cum arată cotorul filelor incluse în legătură.
20. Vezi, pentru caracteristicile lingvistice ale acestora, Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 351-362, 409-424.
21. Pentru răspândirea ultimelor cuvinte în textele vechi, a se vedea, în afara extraselor publicate în cele două serii ale *Dicționarului limbii române*, Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicționarul limbii române vechi (1640 - 1780). Termeni regionali*, București, 1987, s.v.
22. În afara tipăriturii bucureștene, a se vedea, în același sens, și pasajele corespunzătoare primelor trei cărți din *Facerea* existente în ms. rom. BAR 4389.
23. Vezi Mario Roques, *Introduction*, în *Palia d'Orăștie (1581-1582)*, I, Paris, 1925, p. LX.
24. Din această ultimă categorie de fapte lingvistice ies în primul rând în evidență înlocuirea unor forme verbale arhaice, precum perfectul simplu tare sau mai mult ca perfectul perifrastic, anticiparea și reluarea complementelor directe și indirecte prin forme pronominale atone, respectiv utilizarea prepoziției *pre* ca morfem al acuzativului.
25. Merită semnalată înlocuirea regionalismului *celui* (*celui-mă* Palia, 20/3) cu *înșela* (*mă înșelă* ms. Gyula, 183v/15).
26. A se vede, spre exemplu: „Cine te-au făcut de ești gol?” (ms. Gyula, 183v/7-8), față de „Cine ție spușe că ești gol?” (Palia, 19/19) sau „Dară tu derep ce ai făcut aceea pre soțul tău, pre Adam?” (ms. Gyula, 183v/12-14), față de „Căce ai făcut aceea?” (Palia, 20/1).
27. Potrivit catalogului fondului de manuscrise al Bibliotecii Academiei, ms. rom. 130 datează de la începutul secolului al XVIII-lea (vezi G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești. BAR, 1-1600*, [I], București, 1978, p. 42). Filigranologic, manuscrisul aparține însă celei de-a doua jumătăți a secolului anterior, fiind scris la o dată cuprinsă între 1679 și 1699 (vezi Cristina-Ioana Dima, *O traducere a Vechiului Testament mai puțin cunoscută de la sfârșitul secolului al XVII-lea*, Conferințele Academiei Române, București, 2006, p. 5).
28. În ambele manuscrise, spre exemplu, sintagma *chemă mare* din pasajul „și strânsul apelor chemă mare” (Palia, 13/4), a devenit *chemară*, cuvântul anterior fiind modificat și el greșit în *apele lor* (ms. Gyula, 179v/20; ms. rom. BAR 130, 132v/9).
29. Exact ca în tipăritură, în ms. rom. 130, cifrele 1, 2, 3 precedă substantivul *cap*, în vreme ce în manuscrisul de la Gyula apare „cap 2” (180v/27) și „cap 3” (182v/9).

Eva Pușcar

In memoriam...
**O personalitate marcantă
 a românilor din Ungaria**
GHEORGHE MARTIN

(1935–2008)

Trebuie să menționez de la bun început că Gheorghe Martin mi-a fost bunic din partea mamei, așadar prezentarea vieții lui va fi una subiectivă. Voi încerca totuși să-l prezint ținând seamă de activitatea lui ca profesor de istorie și română, ca inspector școlar și secretar al Uniunii Democratice a Românilor din Ungaria.

Părinții tatălui meu au murit de tineri, pe ei nici mama mea nu i-a cunoscut. De aceea pentru mine bunicul meu era singurul care mă iubea ca un bunic, pe care nu-l pot asemăna cu nimeni. De mică am crescut alături de el. Mă legăna în brațe, mă alinta, îmi povestea, mă educa, mă iubea nespuse de mult. Eram cea mai mică nepoată în familie. Cu multă dragoste îmi spunea „*Vuțica tatii*”, vorbea cu mine mai mult românește. A fost un om deosebit. A știut să iubească, să cinstească oamenii, și pe noi pe

copii, pe nepoții lui, fiind foarte mândru de noi. Ne povestea de multe ori povești inventate de el însuși, ale căror personaje eram chiar noi, nepoții lui dragi. Când eu m-am născut dânsul era deja pensionar, dar era încă în putere, era foarte fericit că ne putem juca împreună. Pe bunica o ajuta cu multă dragoste. Până când dânsa lucra în bucătărie, ne pregătea mâncare, dânsul era cel care stătea la joacă cu noi. Aveam jocurile noastre preferate. Noi eram negustori, iar bunicul venea să facă cumpărături, sau noi găteam mâncăruri, iar dânsul le gusta.

Cred că bunicul meu a fost un om deosebit, cunoscut de mulți români de pe aceste meleaguri. Scopul meu e ca să-l prezint și ca bunic, ca un stâlp al familiei noastre, care merită să fie exemplul multor bunici. Își iubea nepoții, fetele, ginerii, părinții, frații și, nu în ultimul rând, soția, pe bunica mea.

Anii copilăriei

Gheorghe Martin s-a născut la 25 mai 1935, într-o familie românească de țărani gospodari din Micherechi. Părinții lui au fost Teodor Martin și Maria Marc.

Cu bunicul

Familia Marc, strămoșii lui Gheorghe Martin

La părinți trăiau împreună patru frați (fiindcă unul, Ioan murise de mic copil): Vasile, Teodor, Măriuța și Gheorghe. De mic a fost învățat cu munca. Clasele 1-2 le face la școala confesională din Micherechi. A fost un copil foarte sârguincios atât la muncă, cât și la învățătură.

Era printre primii în clasă, primind multe laude de la învățătoarea Aurelia Câmpian, nevasta părintelui Ola. Fiind cel mai mic la părinți, era pus să păzească găștele, porcii, oile, să îngrijească animalele. Până când copiii mai în vârstă ai familiei lucrau pe câmp cu părinții, el se îngrijea de casă.

Mai târziu părinții s-au mutat la sălaș ducându-i cu ei și pe copii, și pe micuțul D'iuri, cum îl numeau în familie. Părinții și frații mai mari s-au angajat la un proprietar gazdă care avea 80 de iugăre de pământ. Îl lucrau în parte, deci pentru o jumătate din produsul obținut. Pe lângă cele 14 iugăre de pământ ale lor lucrau și pe pământurile gazdei.

Toată ziua munceau, lucrul nu se termina niciodată. Bunicul meu pe lângă munca ce o putea face un băiețel de 10 ani, umbla și la școala maghiară de la sălașul din apropierea Micherechiului.

În timpul celui de al II-lea Război Mondial capul familiei a fost dus în război, iar mama cu copiii a lucrat în continuare la sălaș. După război s-au schimbat lucrurile, deoarece în 1948 a fost întemeiată și școala de stat.

„Au fost multe probleme, nu pentru toți era un lucru simplu să se ducă la școli, mai ales la școli superioare. Eu de pildă, nu am terminat liceul, ba nici școala generală. Într-un timp am fost elev particular, luând lecții de la profesorul Lőrinczi Zoltán. Aceasta era pentru că am trăit la sălaș. Pur și simplu nu aveam timp să vin la școală, eram copil, dar eram totuși un braț de muncă. De altfel, pe atunci aveam numai profesori veniți din Ardeal. Eu aveam foarte bune relații cu dascălii din sat, cu Németh

Copilul Gheorghe Martin

Zoltán și Gyöngyi, ultima fiind directoare aici, la Micherechi. Cu ea țineam legătură mai mult prin Lőrinczi Zoltán care m-a ajutat să devin un fel de șef, primul ca atare, al bibliotecii din sat. Era, evident, o activitate pe care o desfășuram prin anii 1950 când au fost întemeiate bibliotecile satești.” – mărturisește într-un interviu realizat de Mihai Cozma și Gheorghe Petrușan pentru revista *Conviețuirea*. (*Conviețuirea*, Anul I. Nr. 2-3. p. 73-74.)

Studiile

Fiind mereu pe la școală, a fost printre primii care a aflat despre posibilitățile noi create pentru copiii oamenilor simpli. În această perioadă lucra ca angajatul cooperativei MEZŐKER din orașul Giula, care cumpăra legume și zarzavaturi. A avut un salariu de 1200- 1400 de forinți, ceea ce atunci era un salariu bun, îndeosebi ținând cont de faptul că un dascăl câștiga cca. 500 de forinți.

A vorbit mult cu prietenii despre această posibilitate de a-și putea continua studiile. La Giula s-a întâlnit cu profesorul Pálffy Endre, care l-a îndemnat să meargă la studii la Budapesta. Sosind acasă de la Giula, într-o zi de duminică, și-a informat părinții și frații despre decizia lui că vrea să învețe. După un examen de admitere părinții au căzut de acord să-l lase, cu condiția să învețe și să nu-și facă de rușine familia.

Pentru un tânăr de la țară, anii studenției nu au fost deloc ușori. În prima fază a fost organizat un curs de o lună de zile cu scopul de a face o selecție a studenților sosiți la studii. Apoi a urmat o altă selecție, după care și-a terminat studiile cu un examen, numit „bacalaureat de specialitate”. A fost cazat la Căminul „Munkácsy”, iar cursurile aveau loc la Liceul „Kölcsey”. Studiile și le-a terminat cu media „bine”, astfel fiind admis la Școala Superioară Pedagogică „Apáczai Csere János” din capitală. La română i-a avut ca profesori pe Pálffy Endre, Sasi Erzsébet și Nagy Béla, iar la istorie pe celebrul istoric Háhn István. În timpul anilor petrecuți la Budapesta s-a ținut de cuvântul dat părinților, terminându-și cu succes studiile.

Cariera profesională

După terminarea studiilor, în anul 1955, a primit post de profesor în comuna bihoreană Săcal. După un an de practică școlară și-a dat examenul de stat la catedra de română, mutată în acel an la Seghedin. Școala din Săcal era o

școală maghiară cu secție de română. Gheorghe Martin a predat în clasele comasate 5- 8 toate obiectele în limba română. A trebuit să învețe mult, să se pregătească pentru ore zi și noapte. Nu i-a fost rușine să ceară sfaturi de la profesorii de la secția maghiară, care erau specialiști de matematică, fizică, chimie și alte discipline. Fiind un om sârguincios și conștiincios, s-a descurcat ca profesor.

Tânăr profesor în anii 1950

A amintit totdeauna, cu nostalgie, primii ani petrecuți în învățământul românesc, pomenind cu drag pe foștii elevi din Săcal, mai cu seamă pe Iuliana Jurău, care a devenit mai târziu profesoară la Liceul „Nicolae Bălcescu”. La rândul ei, aceasta își amintește:

„Au trecut mai bine de 50 de ani de când Domnul Martin mi-a fost profesor la Săcal. Nu e cazul să enumăr ce a predat, a făcut tot ce i se cerea: de la română la desen totdeauna la datorie și cu suflet, cu drag.

Aș evoca ceea ce păstrez din figura omului, a profesorului meu. Înainte de toate bunătatea, grija față de copii și de toți – pentru care era nu numai iubit, ci simpatizat, prețuit și de săteni.

Datorită firii sale deschise și sincere a găsit calea de comunicare la toate categoriile de oameni nu numai ca profesor, dar ulterior și ca inspector școlar. S-a integrat și în viața comunității. Toți bătrânii l-au iubit nu numai pentru frumoasa vorbă românească, dar și pentru omenia, comportarea sa. Avea

un zâmbet cald, glas plăcut, vorba blândă te mângâia la suflet. Astfel îmi amintesc și păstrez memoria Domnului Profesor." (Interviu realizat cu Iuliana Jurău, fostă elevă)

În anii petrecuți la Săcal a învățat multe lucruri utile de la părintele Teodor Misarăș și de la învățătoarea Maria Misarăș, care a predat în clasele 1-4. La Săcal a înființat o echipă de dansuri populare și de teatru. De pe atunci avea legătură cu Uniunea Democratică a Românilor din Ungaria. I-a plăcut totdeauna să activeze în domeniul vieții culturale. S-a simțit bine în cercul comunității din Săcal, dar scopul lui de la începuturi a fost să ajungă în satul lui natal, la Micherechi. Neapărat vroia să se stabilească la Micherechi să fie aproape de părinți, frați, rude, de consăteni.

În anul 1957 ajunge acasă în satul lui atât de mult iubit, unde predă istoria și limba și literatura română. Ani de-a rândul a predat și educație fizică în clasele superioare. În această perioadă au primit post la școala din Micherechi patru învățători de la Școala Pedagogică din Giula, care funcționa în cadrul Liceului „Nicolae Bălcescu”. Cu toții erau consăteni, deci se cunoșteau între ei. Fiind cu toții tineri, s-au împrietenit. Au fost membri activi ai ansamblului folcloric și ai echipei de teatru, organizată în cadrul Căminului Cultural.

La școala din Micherechi, Gheorghe Martin

a fost un profesor foarte pretențios, sever, dar instruia copiii cu multă dragoste. Era un om energetic, cu suflet. Elevii îl iubeau, îl cinsteau, dar câteodată îi purtau și frică. Pentru ore era pregătit, avea o ținută de dascăl adevărat. Îmbrăca totdeauna costum și cravată, dorind să fie și prin aceasta un exemplu pentru copii.

A fost conducătorul detașamentului de pionieri, a organizat tabere, jocuri distractive, a luat parte la cursurile de perfecționare. A ținut cursuri de istorie, a colaborat la întocmirea programelor de învățământ, la traducerea manualelor de istorie din maghiară în română etc. Strădania lui a fost apreciată cu mai multe distincții. (Conducător de pionieri remarcabil, Pentru activitatea desfășurată în cadrul Societății Răspândirii Cunoștințelor Științifice, etc.)

Îi plăcea să vorbească românește, vorbea frumos, cu un limbaj îngrijit. Ca profesor se străduia să vorbească corect limba literară. Era român din suflet, în familia lui a fost dominantă folosirea limbii române.

„Cu Domnul Martin am fost consăteni, el era mai în vârstă cu trei ani decât mine. Familia lui locuia într-o parte, iar a mea în cealaltă parte a satului, la o distanță destul de mare una de alta. În frageda noastră copilărie nu prea ne cunoșteam, nu aveam contact mai apropiat, doar ne cunoșteam unul pe altul după vâz.

Dascăli din Micherechi în anul 1959

În cercul profesorilor și școlărilor din Micherechi în anii 1950

În anul 1953 eu am ajuns la școala pedagogică care funcționa pe lângă liceul românesc, iar dânsul la Budapesta făcea școala de profesori. El a devenit profesor de istorie-română, eu învățător. După terminarea școlilor el a fost deplasat în comuna Săcal. Eu în satul meu natal m-am început cariera mea de învățător.

În anul 1957 am fost începători patru tineri (învățători) trei fete și eu, singurul băiat. Școala din Micherechi avea nevoie de profesor de istorie și română, așa că tot în anul acesta el a ocupat acest loc.

În anii 1960 școala din Micherechi avea un corp didactic foarte tânăr. Cei mai mulți eram feciori, fete, cu toții necăsătoriți. Astfel și gândirea noastră despre viață, experiențele pedagogice, interesele sociale ne erau aceleași. Toate acestea au contribuit la formarea unui corp didactic foarte încheșat, cu o atmosferă prietenească, deschisă și caldă. Între colegi și colege s-a format o prietenie adevărată. Amândoi ne-am căsătorit cu câte-o colegă din corpul didactic.

Pe vremuri la Micherechi duminica și în sărbători se organizau baluri, singurele posibilități de distracție. Și noi tinerii dascăli luam parte la aceste petreceri. Domnului Martin îi plăcea mult să cânte, să danseze, era un om foarte deschis, știa să se descurce la repezeală.

În tinerețe, în timpul muncii școlare (și în afara școlii) între noi s-a făcut o legătură prietenească tot mai strânsă și adevărată, în urma căreia am decis să fie nașul copiilor noștri. Eram adevărați și sinceri prieteni, care știam și despre cele mai mari secrete ale tinereții noastre. Îmi aduc bine aminte când

i s-a născut prima fetiță Emilia, m-a chemat la un pahar de băutură pentru buna creștere și sănătate a fetiței și mamei sale. M-a invitat și acasă ca s-o văd cât e de frumoasă. Dragostea lui față de familie era nemărginită.

Eram deja căsătoriți amândoi. Pe vremuri, prin anii 1960, în ajunul Crăciunului tinerii și oamenii mai în vârstă se adunau în brigăzi și jucau cărți la diferite case și crâșme. Era o atmosferă de Crăciun cu totul deosebită de ceea din zilele de azi. I-am făcut vizită în ajunul unui Crăciun, și deodată „ne-a bătut la cap” ca să mergem în sat – să vedem ce fac cărterii? Am băut un pahar-două de băutură și era să ne întoarcem acasă. Era pe la miezul nopții când i-a trecut în gând „Hai mergem să-i colindăm soacrei, să-i facem o plăcere!” La fereastră am colindat așa cum se cuvenea, iar în casă am cântat „Nașterea”. Nană Ană a fost foarte bucuroasă de urările de bine din partea noastră. Așa că pe furiș lui D’iuri i-a băgat în buzunar o sută de forinți. Erau mulți bani pe atunci. Noi, ce să facem cu banii, ne-am dus la presoul „Trandafir” și am făcut o noapte cu coadă.

El a devenit conducătorul detașamentului de pionieri. Făceam excursii prin țară în fiecare vară. Cele mai de neuitat au fost cele două săptămâni în tabăra de pionieri din munții „Börzsöny”, și poiana „Királyrét”. Eram cazați în corturi cătănești. Noi găteam mâncărurile și între timp făceam fel și fel de lucruri distractive. Cariera lui s-a înălțat, a devenit inspector școlar. Pe urmă, mai mulți ani de-a rândul a fost secretarul Uniunii Democratice a Românilor din Ungaria. Cu toate că nu mai lucram

împreună, contactul nostru era zilnic, am rămas prieteni.

Ajungând în pensie îl vizitam săptămânal și făceam nostalgii despre vremurile și evenimentele trecute și petrecute. În timp cât a fost bolnav mereu-mereu treceam pe la casa lui și ne făceam inventarul vieții noastre. Trebuie să spun că el cu adevărat a avut un inventar foarte bogat. Cu stingerea lui din viață eu am pierdut un bun prieten, iar românimea din țara noastră un adevărat român.” (Interviu realizat cu Ioan Ruja, fost coleg)

Printre învățătorii din Micherechi se afla și Maria Sava, viitoarea nevastă a lui Gheorghe Martin. S-au căsătorit la biserica ortodoxă la 25 ianuarie 1959. Au trăit în pace, în armonie, fericiți timp de 49 de ani, până la moartea lui Gheorghe Martin, survenită în ziua de 30 noiembrie 2008. Din căsătoria lor s-au născut două fete, Emilia Veronica (5 decembrie 1959) și Maria Ana (16 iunie 1964).

„Pe soțul meu l-am cunoscut în anii studenției. Pe vremuri consătenii se cunoșteau unii pe alții. Tinerii ne întâlneam la jocuri, la baluri, care erau organizate în fiecare duminică și în zilele de sărbători, după masă la căminul cultural. Acolo se întâlneau tinerii din sat. Alt mod de distracție nu prea

era. Ajungând amândoi în anul 1957 la Micherechi ca dascăli, ne-am împrețenit. Prietenia noastră a devenit cât mai restrânsă. D’iuri era un băiat prietenos, descurcăreț, pretențios. Avea practică de doi ani petrecuți la Săcal, și dacă-l rugam să ne ajute la ceva, el o făcea cu toată amabilitatea: cum se fac dările de seamă, cum se completează cataloagele, etc. Simțeam că are o simpatie față de mine, se străduia se fie totdeauna în tovărășia mea. Am devenit adevărați prieteni. Știam totul despre el, își povestea cu sinceritate secretele. Într-o bună zi mi-a mărturisit că mă iubește, iar eu nu l-am refuzat. Amândoi am fost foarte fericiți. Mama mea și părinții lui nu au fost împotriva. La 25 ianuarie ne-am căsătorit într-o zi de duminică, cum era obiceiul pe atunci aici la Micherechi. După cununie am rămas cinci zile acasă, deoarece trebuia să traducă manualul de istorie pentru clasa a 7-a, din maghiară în română. Termenul de predare a traducerii era apropiat, eram nevoiți să lucrăm zi și noapte. Am făcut-o cu plăcere, deoarece eram împreună. Pe atunci nu aveam încă cămin propriu, locuiam cu părinții lui. Așa ne-am petrecut zilele de miere, dar au fost foarte frumoase, fiindcă iubirea între noi era nemărginită.

La 5 decembrie 1959 s-a născut prima fetiță a noastră, care a primit un nume des întâlnit la români, Emilia Veronica. După doi ani, am primit o

Cununia lui Gheorghe Martin cu Maria Sava

locuință de serviciu. La început amândoi am lucrat foarte mult, aveam scopul să ne construim o casă a noastră. La 16 iunie 1964 s-a născut a doua fetiță, care a primit numele meu și a mamei soțului, și a mamei mele: Maria Ana. Între timp a decedat singura fată din familia soțului, Măriuța, care a lăsat orfani doi copilași. Părinții soțului au fost foarte necăjiți, astfel i-am luat cu noi în casa pe care am construit-o, unde au trăit cu noi în pace, liniște și bună înțelegere până la moarte. Soțul meu și-a iubit mult părinții, și a fost recunoscător pentru că

Inspectorul Gheorghe Martin

i-am îngrijit la bătrânețe. Trebuia să fac față la locul de muncă ca învățătoare, eram soție, mama a două fetițe, nora părinților soțului. Lucram foarte mult. Fetițele au crescut, au învățat, au primit diplome, iar noi totdeauna am fost mândri de ele. Le-am educat în așa fel că au devenit cinstite, înțelegătoare, iubitoare de părinți, de bunici, de neam și de limba maternă. Una dintre ele este etnograf, cercetează viața, datinele, obiceiurile românilor de pe aceste meleaguri, iar cealaltă ca învățătoare continuă cariera părinților.

Ele ne-au dăruit patru nepoței. Cu toții sunt deja adulți, ne-am bucurat mult de succesele lor. La bătrânețe am trăit ca fiecare pensionar, până când moartea nu l-a răpit din mijlocul nostru. De atunci în inima mea a rămas un gol. Pe el nu poate să-l înlocuiască nimeni. El m-a fost un soț bun, iubitor, înțelegător, când am avut nevoie mi-a fost tată, frate, copil. A fost un om cu omenie, care nu se poate uita. Cât voi trăi îi voi păstra amintirea cu cinste, respect și dragoste. (Interviu realizat cu Maria Sava Martin, soție)

În anul 1969 a devenit inspector școlar. În această funcție, pe lângă inspecția tuturor șco-

lilor românești din Ungaria, a avut și sarcina de a elabora programe școlare de îmbunătățire a învățământului românesc. Ca inspector a cunoscut toate școlile, toți profesorii, a urmărit predarea limbii române din „interior”. A întocmit manuale, a organizat cursuri de perfecționare, străduindu-se să-i ajute pe profesorii școlilor românești în munca lor de predare a limbii române.

A fost numit în funcția de inspector de limba română după ieșirea în pensie a inspectorului Marius Turcu. Timp de doi ani a fost inspector pe județul Bichiș, iar din anul 1969 a devenit inspector general. În aceasta funcție, pe lângă inspecția școlară, a elaborat programe școlare pentru îmbunătățirea învățământului românesc, străduindu-se să întărească poziția limbii române. A cunoscut bine problemele școlilor și ale grădinițelor românești. De multe ori era rugat de către direcțiunea școlilor să ajute la școlarizare. Lua parte la ședințele cu părinții, îndemnându-i să-și înscrie copiii la școala românească. Lucra cu mare ambiție și suflet. Organiza în școli cursuri de perfecționare și ore model. A dezbătut problemele învățământului românesc în cercul profesorilor.

A organizat pentru educatoare, învățători și profesori cursuri de vară atât în Ungaria cât și în România. Programul cursurilor era întocmit din timp, împreună cu cadrele competente.

A contribuit personal la îmbogățirea vieții spirituale a românilor din Ungaria. A predat metodic limbii române la Institutul Pedagogic din Seghedin și la Institutul de Educatoare din Szarvas. În colaborare cu Ilie Ivănuș a scris un manual de română pentru educatoare.

Munca lui de inspector a fost recunoscută de către județul Bichiș prin distincția „Placheta Czabán Samu”. Tot în această perioadă primește și distincția „Pentru cultura socialistă”.

Cu colege din Chitighaz și Bătania

Activitatea Uniunii Democratice a Românilor din Ungaria o cunoștea din timpul studenției. În anul 1979 a devenit angajatul Uniunii pentru o scurtă perioadă, suplinindu-l pe secretarul Gheorghe Marc, cu conștiința că după un an se va reîntoarce în satul său și la meseria sa. La anul însă organele competente i-au oferit posibilitatea de a rămâne defenitiv la Uniune ca secretar. Fiind strâns legat de sat, de familie și de meserie, foarte cu greu a decis să accepte această posibilitate, fără să știe precis la ce se angajază. Credea însă că în cadrul Uniunii se va putea ocupa în continuare și cu problemele legate de învățământul românesc. Activitățile de la Uniune erau noi, cu care trebuia să se obișnuiască. Înainte de toate îi plăcea să petreacă mult timp între oameni, organizând diferite activități și manifestări. Multe dintre acestea erau pentru el activități noi, ca de exemplu concursurile „Dimitrie Cantemir”, „Ai carte, ai parte”, taberele de lectură și taberele etnografice. Mai târziu au pornit emisiunile în limba română la radio și tv, dând impresia că comunitatea românească din Ungaria progresa, că se îmbogățește viața culturală cu noi și noi elemente.

Adevărul este însă că, la Uniune, Gheorghe Martin a devenit, vrând-nevrând, politician. Acest fapt pentru el a însemnat o mare problemă, fie pentru că a trebuit să se îndepărteze de învățământ, fie că făcea mai multă politică decât muncă profesională. Uniunea era în primul rând, un organ politic. Munca de la Uniunea Democratică a Românilor din Ungaria a fost recunoscută cu gradul de argint al Ordinului Muncii.

Viața și activitatea lui Gheorghe Martin a fost apreciată în felul următor în necroloagele apărute în luna decembrie 2008.

„A trăit ca un fiu bun și ascultător al părinților lui, a trăit ca un soț și părinte iubitor și dăruitor, ca un frate adevărat, ca un unchi de neuitat și ca un om deosebit. Și-a împlinit cu multă dăruire și cu vocație misiunea de dascăl, de conducător al Uniunii Culturale, de mentor spiritual al consătenilor și al întregii comunități românești de pe aceste meleaguri. De-a lungul vieții a sădit în inima multor copii sentimente nobile și a transmis cunoștințe generale, de limbă și cultură românească prin puterea cuvântului și prin darul scrisului.” (Foaia românească, Anul LVIII. Nr. 49. p. 3.)

„Gheorghe Martin a făcut parte – conștient, chibzuit și pătruns de frumusețile ei – din acea categorie de oameni inimoși care a transmis cu pasiune și suflet limba și cultura românească, un privilegiu, care ne obligă la recunoștință, pe toți cei care l-am

cunoscut. Și cât de mare e tabără celor care l-am cunoscut personal fie ca profesor, fie ca inspector școlar sau conducător al Uniunii Culturale.” (Cronica, Anul VIII. Nr. 23-24. p. 13.)

Încheiere

Eu am crescut aproape de bunicii mei. În copilăria mea bunicul nu mai făcea parte din niciun fel de organizație, trăia ca oricare pensionar. Cu bunica împreună s-au îngrijit de gospodăria lor, de grădina cu pomi, cu vie, cu flori multe. Când sufereau de boli se ajutau reciproc.

În anii 1990 a ieșit în pensie de boală și a trăit astfel ca pensionar până la moartea sa survenită la 30 noiembrie 2008. Trăind cu bunica mea în armonie, dragoste, cinste, se îngrijau de gospodăria aranjată frumos, pe placul lor. Ca toți micherechenii, și ei creștea animale și lucrau în sere, până când sănătatea le-a permis.

Bunicul în timpul liber citea, viziona programele la televizor, era la curent cu tot ce se întâmpla în lume. Îi plăcea mult politica. Cea mai mare plăcere pentru el a fost să fie împreună cu nepoții. Ne îngrijea, ne povestea, ne scâldea, ne educa și se juca cu noi. Jucam cărți și jocuri de societate. Făcea tot ce era de făcut pe lângă casă. Nu i-a plăcut să plece de acasă. Deseori spunea că atâta timp a fost plecat, că nu se satură de casă. La bătrânețe prefera doar să participe la manifestările culturale românești: concursuri de povești, concursuri de familii organizate de Uniunea Culturală, simpozioane, serate literare, etc. Din primăvară până toamna îl găseai în grădină. Își îngrijea vița de vie, pomii, tăia iarba, săpa în grădină, uda florile, zarzavaturile.

Părerea mea despre bunicul meu este că ne-

Profesorul Gheorghe Martin cu soția, învățătoarea Maria Sava

Bunicii și nepoții

a iubit pe toți membrii familiei. Unde a putut ne-a ajutat. Ne-a învățat să fim buni, iubitori, cinstiți și să nu uităm niciodată vatra părintească. A fost un părinte dăruitor. Ne spunea: „*Dacă faceți un lucru, acela să fie făcut.*” Câteodată era și sever. Ne învăța cum să ne aranjăm hainele, fiindcă se întâmpla de multe ori că eram toți patru nepoții la bunici. Nu o să uit revelioanele petrecute cu dânsul și cu bunica. Era o fire veselă, ne spunea și bancuri, iar noi îl ascultam cu drag. Mă voi gândi totdeauna cu respect și cinste la el. Va rămâne în inima mea, ca un bunic, care merită să fie apreciat.

Bunicul într-un interviu mărturisește: „După

atâția ani petrecuți împreună, cu două fete și patru nepoței, pot să vă mărturisesc cu toată sinceritate că, am avut o viață frumoasă, același lucru îl doresc și fetelor mele și nepoților mei. Momentele mai grele, când sufer de vreo boală, sânt înseninate de nevastă-mea, care totdeauna este veselă și are darul să spulbere norii care se abat asupra mea...” (Conviețuirea, Anul I. Nr. 2-3. p. 88.)

Mesajul lui pentru generațiile viitoare ar suna cam așa:

Fii om iubitor, dăruitor, răbdător, cinstit, iubește cartea, părinții, neamul, limba care ai moștenit-o de la străbuni.

Bibliografie

PETRUȘAN Gheorghe – COZMA Mihai, *De vorbă cu soții Martin despre școală și nu numai...* In: Conviețuirea, Anul I. Nr. 2-3. p. 69-88.

JUHÁSZ Tiberiu, *A plecat un mare suflet de român, Gheorghe Martin (1935 – 2008)*, In: Cronica, Anul VIII. Nr. 23-24. p. 13.

CZEGLÉDI GURZĂU Maria, *Micherechiul iarăși a murit un pic*, In: Foaia românească, Anul LVIII. Nr. 49. p. 3.

Iuliana Jurău, fostă elevă la Săcal

Maria Martin, nevastă timp de 49 de ani

Ioan Ruja, fost coleg la școala din Micherechi

Elena Rodica Colta

Tezaurul ortodox al românilor din Ungaria, după 20 de ani

Puțini din turiștii care trec pe lângă sediul Episcopiei Ortodoxe Române din Giula știu că aceasta tezaurizează azi, într-un corp modest de clădire, Colecția Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria. Ideea înființării acestei colecții a apărut în urmă cu 20 de ani, pe când la Giula funcționa un simplu Vicariat, și ea s-a datorat Uniunii Românilor din Ungaria.

Fiind vorba despre valori de patrimoniu aflate, în deceniul 8 al secolului trecut, într-o stare dezastruoasă, datorită condițiilor improprii de depozitare la parohii, măsura a fost susținută și de Ministerul Culturii, care a recomandat înființarea unui depozit, ce urma să respecte normele oficiale de conservare și depozitare.

Activitatea de strângere a pieselor de valoare de la parohii a durat 2 ani de zile, în ea implicându-se Uniunea Românilor din Ungaria și Muzeul Județean Békés. Mulțumită muzeografele Elena Csobai și Emilia Martin – care au coordonat adunarea materialelor și decenii de-a rândul au prelucrat cu responsabilitate piesele și arhiva colecției, – s-a înființat Colecția Bisericilor Ortodoxe Române din Ungaria.

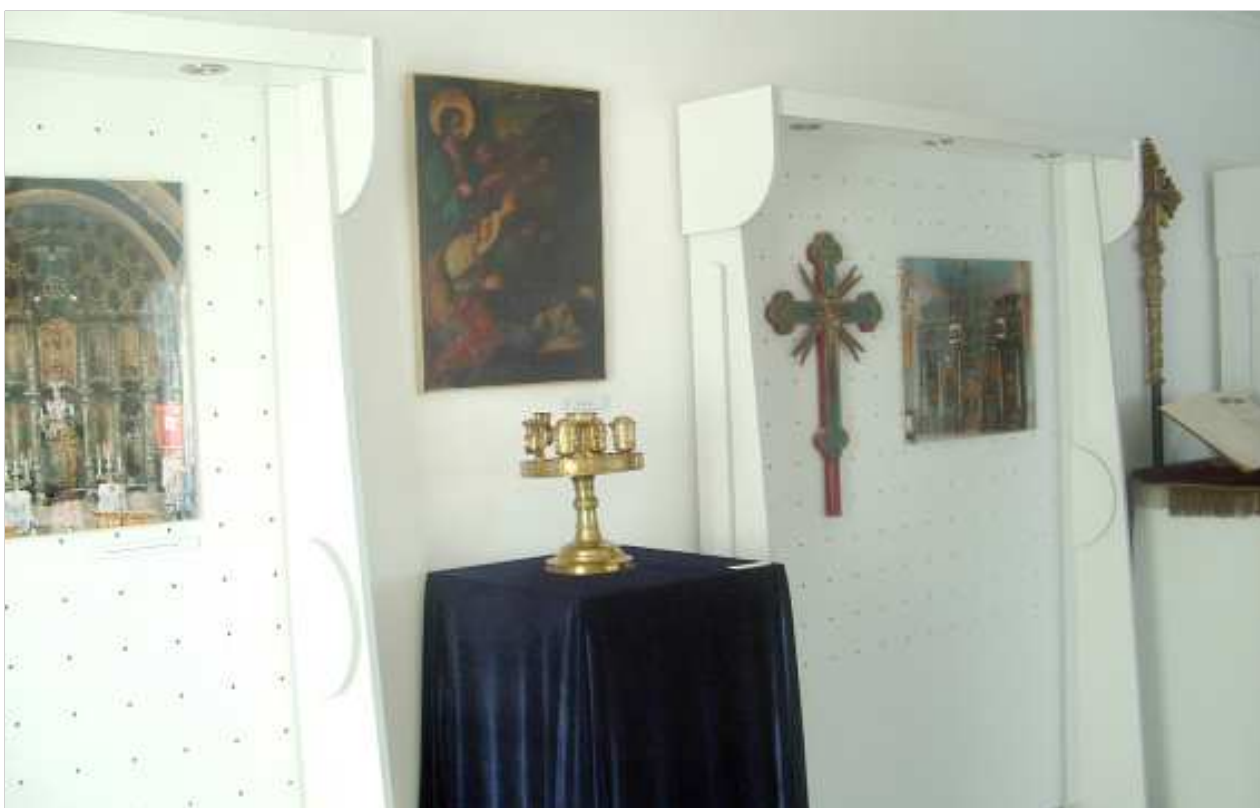
Au predat materiale parohiile ortodoxe ro-

mâne din Aletea, Apateu Bățania, Bichiș, Bichișciaba, Budapesta, Cenadul Unguresc, Chitighaz, Ciorvaș, Crâstor, Darvaș, Giula – Orașul Mare românesc, Giula – Orașul Mic românesc, Jaca, Micherechi, Otlaca-Pustă, Peterd, Săcal, Vecherd.

Piesele, preluate pe bază de procese verbale, au fost inventariate după criteriile științifice. Astfel materialul arhivistic, de o deosebită importanță, a fost organizat în mai multe fonduri (parohiale, școlare și acte diverse). Ca vechime, arhiva acestor biserici ortodoxe conține mai ales acte din perioada de după 1700. Cele mai vechi sunt scrise românește cu caractere chirilice.

Azi numeroasele registre matricole, protocoale, circulare, conscrieri, inventare, registre economice sau acte diverse – inventariate pe localitățile din care provin – cuprind informații esențiale pentru cercetarea istoriei românilor, istoriei bisericii ortodoxe românești, învățământului confesional și genealogiei familiilor românești de pe teritoriul actual al Ungariei.

Din unele însemnări făcute în registrele matricole ale diverselor sate se poate stabili locul de origine al membrilor comunităților respecti-

ve sau procesul de maghiarizare al numelor de familii românești. Printre aceste materiale arhivistice deosebit de prețioase sunt matricolele de botez, în care apar înregistrați Moise Nicoară, George Pomuș sau Gheorghe Kohan.

În ceea ce privește piesele bisericesti colectate, acestea pot fi clasificate în obiecte de cult, icoane, cărți vechi românești, textile, etc. Treacănd în revistă acest patrimoniu cultural românesc, dincolo de importanța pe care o au toate piesele din colecție, ca mărturie a trecutului comunităților românești din Ungaria, un important număr de obiecte au o valoare intrinsecă excepțională.

Dacă ne referim la icoanele pe lemn, de mare valoare artistică sunt prăznicarele, care provin de la biserica din Bichiș, executate în anul 1773, de pictorul iconar de origine macedoromână, Ștefan Tenețchi sau icoanele de iconostas reprezentându-i pe Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, de la biserica din Bichișciaba, executate în anul 1797, într-o factură populară, de meșteri iconari din Munții Apuseni.

Alături de icoanele pe lemn, colecția bisericască mai cuprinde și diverse icoane pe sticlă (Sfinții Constantin și Elena, Sfântul Nicolae, Încoronarea Maicii Domnului și Arhanghelul Mihail), executate cele mai multe la Nicula. Vorbim în cazul lor despre icoane călătoare, ce se vindeau prin târguri, și care au fost donate

bisericilor ce duceau lipsă de prăznicare de către localnici.

Cât privește icoanele pe pânză din colecție, acestea provin îndeosebi de la parohiile bihorene Vecherd, Jaca și Darvaș și din bisericile din Bichiș și Giula.

Cea mai bine reprezentată icoană pe pânză din colecție este Încoronarea Maicii Domnului, prezentă în mai multe variante, toate provenind de la biserica din Bichiș. Piesa cea mai valoroasă dintre aceste „Încoronări” este cea datată 1781 și semnată „C. T.” - inițiale folosite de Ștefan Tenețchi.

Tot din secolul 18 datează și un Epitaf, reprezentând Punerea în mormânt. Pictat în stilul lui Tenețchi, epitaful este datat 1786 și este semnat „Ioan Moaler”, un meșter iconar, care poate oferi, la investigații, surprize.

În sfârșit, numeroase piese de valoare găsim și în rândul obiectelor de cult (cruci, potire, litere, cădelnițe, etc.), dintre care ne mulțumim să menționăm aici potirul din argint aurit de la biserica din Cenadul Unguresc, datat 1742 și executat de un meșter argintar din Timișoara.

La piesele de orfevrărie trebuie să mai adăugăm antimisele, icoanele de prapuri și veșmintele preoțești, la fel de importante pentru români fiindcă, deși au avut o utilitate practică, au îndeplinit implicit și un rol de reprezentare în bisericile lor.

Însă nu putem să ne referim la Colecția Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria fără să nu avem în vedere și tezaurul de carte, cel care a asigurat, vreme de veacuri, prin cuvânt, unitatea neamului românesc. Vorbim despre cărțile din stranele bisericilor, cumpărate cu trudă uneori de tot satul, legate de bisericile cărora le-au fost dăruite cu amenințări de anatemă, pe care au lucrat preoții ortodocși români din Ungaria încă din secolul 18 și cu a căror lectură s-a desfășurat norodul satelor de aici.

Scoase din uz, odată cu schimbarea alfabetului chirilic, aceste cărți bătrâne stau azi la sediul Episcopiei din Giula, în dulapuri special amenajate. Unele dintre ele, precum Cazania lui Varlam sau tipăriturile iviriene, au revoluționat la vremea lor istoria culturii, deschizând căi umanismului, altele, precum tipăriturile râmnicene, uimesc și azi cercetătorii prin aspectul grafic și prin marea lor capacitate de răspândire în spațiul românesc. Dar exemplarele, care au aparținut bisericilor ortodoxe românești din Ungaria, nu reprezintă doar secvențe ale tiparului românesc, ele au fiecare istoria lor pe pământ maghiar, fiind din acest punct de vedere niște unicate.

Privite la un loc, toate aceste valori de artă și carte constituie azi comoara culturală a românilor ortodocși. După 20 de ani de la consituirea

Triod din 1798, Giula

Cruce din sec. XIX
(Orașul Mic Românesc, Giula)

colecției, ea își are deja propria istorie și a ajuns la un an aniversar. Nu putem să nu ne întrebăm prin urmare dacă s-au împlinit rosturile pentru care a fost înființată.

De la consituire, piesele deteriorate au fost restaurate în laboratoare autorizate de la Budapesta, fiind prin urmare salvate de la dispariție. O seamă de cercetători au studiat aceste comori și au scris despre ele, făcându-le cunoscute în țara mamă. În anul 1999 a fost tipărit un album întocmit de muzeografele Elena Csobai și Emilia Martin cu cele mai valoroase piese, care foarte curând a fost epuizat, necesitând deja de mai mulți ani o reeditare. La diferite ocazii au fost organizate expoziții.

Cu toate acestea vorbim încă despre un tezaur închis, la care puțini ajung și prin urmare puțini pot să-l vadă. Lipsește ceea ce alte biserici din Ungaria au deja de mult, un muzeu. Și aceasta cu atât mai mult cu cât că valorile culturale românești nu sunt cu nimic mai prejos decât cele sârbești sau grecești, și în ultimă instanță și ele sunt valori ale statului maghiar. Pasul trebuie făcut prin urmare până la capăt. Porțile trebuie să se deschidă și aceste comori trebuie să fie văzute de public. Într-un oraș turistic, o valoroasă colecție de artă bisericească reprezintă o ofertă de nerefuzat pentru străini.

Nagy Márta

Pictarea icoanelor din zilele noastre în Ungaria

Expoziție de la Cifra Palota din Kecskemét (19-25 septembrie 2009)

Zugrăvirea icoanelor este o meserie străveche și ea își are originea în acel Bizanț, a cărui istorie a început în 395 după Hristos.

Rolul iconarului a fost stabilit la al 7-lea Sinod Ecumenic, care a avut loc în Niceea în anul 787. Sinodul a decis că pictarea icoanelor aparține părinților bisericii, iar iconarul se ocupă doar de tehnica pictării. Din aceasta rezultă că pictarea icoanelor este o teologie.

Ne întrebăm prin urmare, care a fost contribuția iconarului în realizarea unei icoane?

Intenționat nu folosesc cuvântul pictare, deoarece crearea unei icoane este un lucru mult mai complicat. Are mai multe faze. Pregătirea tablei de lemn, zugrăvirea fondului, desenul, aurirea, pictarea și la sfârșit stratul de ulei. Din toate aceste faze noi vedem doar rezultatul, pictarea.

Atunci când zugravul își imaginează compoziția el nu poate să inventeze, deoarece în fața lui, deja, virtual, imaginea icoanei este gata compusă. Pictatul icoanelor se face conform unei teme dinainte stabilite. Icoana are o singură temă și aceasta este Dumnezeu. Acest arhetip îl reprezintă pe Dumnezeu prin persoana lui Isus Hristos, care a devenit om, respectiv prin sfinții, care sunt capabili, să reproducă în oameni chipul lui Dumnezeu, pierdut odată cu păcatul strămoșesc.

Iconarul, prin iconografia tradițională, stabilită de biserică, știe cum să realizeze tematica icoanei. Aceasta demonstrează, că originea primei icoane în Orient a fost cerească. Asemenea obiecte nu pot fi schimbate de oameni. Deci zugravul, așa cum vedem, este legat la mâini. În ciuda acestui fapt, iconarului totuși i s-a îngăduit să folosească un stil propriu în realizarea unei icoane. Pe baza acestor stiluri putem deosebi diferiții iconari, căci știm foarte bine că în Bizanț iconarii nu-și semnavă icoanele. Explicația acestui lucru o putem găsi în următoarele:

În realizarea unei icoane cel mai important lucru este zugrăvirea mâinilor și a feței. Pictorii au umplut icoana cu suflet sau, cum spun grecii, cu „*pneumatós*”. Meșterii zugrăvi s-au pregătit, cu rugăciune și post, pentru realizarea unei icoane.

În lumea bizantină s-a considerat că pictorul intră în legătură mistică cu Dumnezeu, tot așa cum, de fapt, și cel care privește icoana, la fel intră în legătură directă cu Dumnezeu. Tocmai din acest motiv, în Bizanț, iconarul se bucura de un respect deosebit, aproape ca cel al sfinților.

Iconarul considera munca lui ca fiind o taină, obiectul pe care îl făcea, adică icoana, fiind rezultatul unei lucrări Dumnezeiești. Meșterul nu considera nimic din icoană ca fiind al lui. De aici rezultă anonimatul meșterilor iconari.

Iconarul se considera pe sine o unealtă în voia lui Dumnezeu, de care era vrednic, pentru că a primit împuternicire de la Cel de sus. Icoanele făcute au fost considerate ca un lucru mai presus de realitate și mai adevărate decât orice obiect din lumea aceasta trecătoare.

Din toate acestea rezultă că icoana este un obiect de artă deosebit. Chipul străvechi al icoa-

nei este prezent în însăși materia acesteia – această idee este exprimată de renumitul teolog rus Serghei Bulgacov prin cuvintele:

„Icoana nu este doar o simplă reprezentare a unui sfânt, ci este mai mult decât atât. Conform credinței ortodoxe, icoana este locul harului lui Dumnezeu, la fel ca și aparența lui Hristos în fața unuia care se roagă.”

Această idee este dezvoltată de teologul și istoricul artelor, Pavel Florenski, care, în fața icoanei Maicii Domnului, scrie astfel:

„Iată aici e El, nu reprezentarea Lui ci El însăși. Prin mijlocirea artei icoanei, ca printr-o fereastră, o văd pe Maica Domnului. Pe însăși Maica Domnului și mă rog ei față în față, nici de cum reprezentării ei. Zugravul mi-a arătat-o pe ea mie, nu el a făcut-o, ci doar a tras o perdea și cea care este în dosul perdelei îmi este înfățișată în adevărata ei realitate.”

Acest lucru înseamnă, că icoana are puterea să facă legătura între credincios și între transcendent. Tocmai de aceea a putut deveni o parte integrantă a culturii creștine, care se desfășoară în biserică. Icoana deci este un obiect cultic.

La cel de-al 7-lea Sinod Ecumenic din 787, nu numai rolul iconarului a fost stabilit ci și așteptările bisericii față de o icoană.

Pe lângă rolul sacru al icoanei, ea trebuia să aibă și un rol educativ. Icoana vizualizează – asemănător Sfintei Scripturi – învață privitorul despre faptele lui Isus Hristos. Icoana are și un rol dogmatic, deoarece este capabilă să transmită adevărurile credinței prin imagine. De pildă în icoanele, care reprezintă vizita Sfintei Treimi la Avram, Sfânta Treime este reprezentată de trei îngeri, aceasta ne arată dogma Sfintei Treimi. Rolul emotiv al icoanei a fost subliniat și de primii părinți ai bisericii, căci reprezentarea vieții lui Isus Hristos, răstignirea și minunile săvârșite de el, evocă o gamă largă de sentimente din partea privitorului. Icoana este capabilă de curățire morală și de ridicarea spirituală a celui care o privește. Prin realizarea artistică, prin frumusețea ei, icoana dezvoltă și simțul estetic al privitorului.

Lumea bizantină se termină în anul 1453, odată cu invazia turcească. Cu aceasta însă nu se termină zugrăvirea icoanelor, fiindcă în bisericile care au moștenit tradiția bizantină și de atunci înapoi s-au pictat icoane.

Zugrăvirea icoanelor nu este un lucru neobișnuit în Ungaria, dar în orice caz, nu este un lucru cotidian. Înainte, prin secolele 17-18, s-au stabilit aici rusini de origine ortodoxă, sârbi, macedoromâni, greci, români și bulgari, care

Judecătorul Hristos (Puskás László 1994)

au încetățenit și la noi această practică a pictării icoanelor.

În epoca contemporană, pictura icoanelor reprezintă, în Ungaria, o activitate, ce are în spate învățături la un anumit nivel artistic, cunoștințe de iconografie și tehnică.

Arta creștină din partea Ungariei de răsărit seamănă practic cu arta bisericească creștină răsăriteană, atât demult încât o putem privi ca pe o artă unitară, ca pe un singur bloc de materiale vii, chiar dacă de calități diferite.

Cu privire la modelul iconografic al icoanelor de astăzi, majoritatea lor respectă un prototip ales, ca urmare sunt fidele canoanelor iconografiei de veacuri, deci sunt canonice.

– O parte a lucrărilor reprezintă o scenă arhaică. Un asemenea model iconografic străvechi este „Zugrăvirea mântuitoare dar nu pictată de mână” (de exemplu munca doamnei Béresné

Nagy Márta). Acestui tip iconografic, primul provenit din tradiția răsăriteană, îl reprezintă pe Isus Hristos, în care Abgar, împăratul Edesei, la cerere, a pregătit chipul său – cu o pânză i-a atins fața, iar pe pânză s-a imprimat chipul lui.

– Foarte des printre icoanele expuse descoperim reprezentări din cele mai vechi cu Maria. Vezi compoziția „Maica Domnului Hodighitria” (opera din 2009 a doamnei Aranka Pankovits). Prototipul acestei icoane se leagă de primul iconograf, evanghelistul Luca. În icoană Maria arată spre copil, prin cuvintele lui Ioan. „El este calea, dreptatea și viața”. De aici rezultă atât tipul iconografic cât și denumirea de „Hodighitria”, care înseamnă „Călăuză”, „Maica Domnului, care ne arată calea”.

– De asemenea, multe icoane prezente în expoziția de la Cifra Palota din Kecskemét îl reprezintă, ca un tablou viu, pe Pantocratorul Hristos. Reprezentarea consacrată a luat naștere la aniversarea celui de-al 6-7 –lea secol, și se găsește la ora actuală în Mănăstirea Sfânta Catalina din Sinai. Este vorba, despre icoana – (Hristos Stăpânitorul lumii) (de exemplu în lucrarea din 2004 a lui Rausz Szilveszter), care din punct de vedere tradițional reproduce urmele feței lui Isus imprimate pe pânză.

Dar operele expuse sunt tradiționale nu doar prin respectarea canonului iconografic ci și prin tehnică. Majoritatea au fost realizate, după metoda strămoșească, pe lemn, cu tempera și ou.

Din acest punct de vedere, expoziția este deosebită și pentru faptul că, printre lucrări, apare și câte o piesă rară, executată în cu tehnică arhaică, precum Hristos ca Pantocrator – icoană pe piatră (lucrarea lui Orr Lajos din 2009). Icoanele pe piatră provin din creștinismul timpuriu bulgar, au fost piesele preferate ale curții principatului preslav.

Printre piesele expuse, foarte vizibile sunt reprezentările Mariei și a Pruncului Isus. Pe de o parte este natural, doar este Maica Domnului și o cinstim. Pe de altă parte tradiția pictării icoanelor la noi are rădăcini adânci. Icoanele contemporane reprezentând pe Sfânta Maria trimit la nenumăratele icoane cu Sfânta Maria din secolul al 18-lea, a căror influență provine din apusul timpuriu creștin, vizibil în cultul Sfinței Maria – „Patroana Ungariei”.

Printre icoanele cu Sfânta Maria, cele mai multe sunt cele reprezentând „Durerea Sfintei Maria” (de pildă opera doamnei Újházi Aranka din 1995). Acest tip iconografic a luat naștere în Creta, ca urmare a unor influențe apusene.

Compoziția oglindește mentalitatea greacă și latină deopotrivă. Nu întâmplător acest tip de icoană este cel mai popular în regiunea noastră. Ungaria se află la întâlnirea creștinismului apusean cu cel răsăritean. Creștinii răsăriteni din această țară trăiesc sub influențe apusene. Gustul lor artistic este dominat de regiunea apuseană. Tocmai de aceea preferă acest tip de icoane.

Anumite teme n-au fost totuși atât de des prezente în iconografia Ungariei din secolele 17-18, însă o parte din aceste tipuri arhaice sunt azi reintroduse de bisericile creștine. Ideea centrală a acestei tendințe se poate rezuma prin: curățenie, reînnoire, reîntoarcere la rădăcinile vechi.

Ne bucurăm foarte mult că în materialul expoziției sunt și piese care au fost influențate de unele lucrări aflate în Ungaria. Așa sunt cele două icoane din ceramică, executate după două icoane sârbești din secolul al 18-lea. Este vorba despre icoana Maicii Domnului cu Pruncul de la Százhalom, respectiv icoana Sfântul Gheorghe ucigând balaurul de la Esztergom. Mai este și o icoană reprezentând Înălțarea Domnului (lucrarea doamnei Béresné Nagy Márta), care a fost realizată după o icoană din secolul al 17-lea de la Komárom. Păcat că numărul icoanelor contemporane, care utilizează drept model icoane din Ungaria este relativ mic. Ele ar putea constitui o cale de definire a identității greco-catolicilor din Ungaria.

Între lucrările expuse găsim și reprezentări ale sfinților bisericii catolice, cum ar fi Sfântul Ștefan, regele Ungariei, Sfântul Ladislav, etc. (lucrarea doamnei M. Grórfy Anikó din 1998) sau icoane cum ar fi „Durerea Maicii Domnului”, care a luat naștere în Ungaria, după modelul unor icoane de la mănăstirile din Czêstochowa (lucrare executată Gregoriné Gólya Anna în 2008). Tot printre acestea se numără și icoana „Judecata lui Isus” de la biserica Vizsoly (icoană din 1994 Puskás László).

La fel ca și tendințele mai sus amintite și acest curent este important în iconografia contemporană maghiară. Piesele expuse, pe lângă valoarea lor artistică, conțin și câteva idei actuale referitoare la apropierea bisericii orientale și apusene. Iconografia contemporană a creat aceste două stiluri, fără precedente istorice. După iconografie și tehnică să vorbim puțin și despre stil.

Obiectele evocă stilul bizantin mai ales cel din evul mediu, care este numit de specialiști stil neobizantin. Prin stilul lor icoanele contempo-

rane din Ungaria se înscriu în stilurile dominante ale bisericii orientale fiind continuatoarele stilului iconografic din regiunea noastră.

Expoziția cu titlul „Iconografia contempora-

nă în Ungaria”, este prima de acest gen în Ungaria. Sunt expuse aproximativ 70 de lucrări. Suntem foarte recunoscători organizatorilor de la Cifra Palota din Kecskemét.

Maica Domnului a Patimii (Pankovits Aranka 2009)

Activitatea colaboratorilor străini ai Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria

Rodica Colta

CURRICULUM VITAE

Date personale

Născută în 27 dec 1952, la Arad, România.

Absolventă a Universității Babeș-Bolyai, Facultatea de Filologie, în 1975,

specialitatea limba și literatura română – limba latină. Susține licența în semiotică literară cu nota 10, la prof. Ion Vlad. Studii de folclor cu Dumitru Pop și Ion Șeulean.

Angajată prin concurs la Muzeul Județean Arad în 1975, ca muzeograf, la secția de etnografie, este trecută în 1976 de conducerea muzeului la Oficiul Județean pentru Patrimoniul Cultural Național (secție în cadrul muzeului)

Din 1990, după abrogarea Legii 63/1974 a Patrimoniului Cultural Național, activează la secția de etnografie-specialitatea minorități naționale

Din 1999 este organizatorul Simpozioanelor internaționale de antropologia minorităților, care se desfășoară anual la Arad, ajuns la a IX-a ediție

Redactor responsabil al Colecției minorități editată de Complexul Muzeal Arad

2003 – Premiul pentru valorificarea patrimoniului național, acordat de Direcția de Cultură, Culte și Patrimoniu a Județului Arad.

2004 – Expert al Ministerului Culturii în carte veche-manuscris

În 2004 a coordonat cercetarea în cadrul Proiectului PHARE CBC „Obiceiuri și tradiții culturale. Interferențe culturale transfrontaliere” – în valoare de 50.000 euro, distins de Ministerul Culturii și Cultelor cu Premiul „Romulus Vuia”.

În 2005 a coordonat cercetarea în cadrul Proiectului Phare CBC „Gări și tradiții populare. Trasee culturale transfrontaliere pe calea ferată” în valoare de 40.000 euro-distins de Ministerul Culturii cu Premiul „Gheorghe Leonida”

Din 2004 membră a Asociației de Științe Etnologice din România

2006 – Premiul pentru etnografie acordat de Direcția de Cultură, Culte și Patrimoniu a Județului Arad

2007 – Premiul de excelență acordat de Consiliul Județean Arad la secțiunea multiculturalitate

2008 – Doctoratul în Științe Filologice (Etnologie), cu lucrarea „Interetnicitate și culturi tradiționale de o parte și de alta a frontierei româno-maghiară

2009 – Expert al Ministerului Culturii în probleme de etnografie (icoane pe sticlă, costum popular, textile, scoarțe și mobilier țărănesc)

STUDII ȘI ARTICOLE ȘTIINȚIFICE PUBLICATE

Cărți vechi românești din secolul al XVII-lea în Țara Zărandului, în Ziridava, VIII, Arad, 1977, p 567-582

Cartea veche românească în părțile Aradului, expresie a unității naționale, în Ziridava, IX, Arad, 1978, p465-476

Circulația tipăriturilor vechi românești în secolul al XVIII-lea în Comitatele Arad și Zărand, în Ziridava, X, Arad, 1978, p 679-690.

Circulația cărților vechi românești de la Gova și Târgoviște în partea de vest a țării, în Valachica. Studii și cercetări de istorie a culturii, 10-11, Târgoviște, 1978-1979, p 29-37.

Însemnări de pe cărțile vechi românești, documente ale veacurilor trecute, în Ziridava, XI, Arad, 1979, p 1059-1079.

Vechi tipărituri românești în județul Arad, în Ziridava, XII, Arad, 1988, p 715-757.

Circulația tipăriturilor râmnicene pe teritoriul județului Arad, în Valori Bibliofile din Patrimoniul Cultural Național, I, Râmnicul Vâlcea, 1980, p 76-83.

Un manuscris transilvănean după Cartea românească din învățătură (1643) ,executat de copistul Varlaam Moldoveanu, în Ziridava XVII, Arad, 1982, p 411-424.

Legătoria de carte, un meșteșug de veche tradiție românească în vestul Transilvaniei, in Valori Bibliofile din Patrimoniul Cultural Național, II, Buc.,1983, p 384-390.

Un exemplar din biblioteca istoricului maghiar Nicolau Istvanffy (1538-1615) identificat la Arad, în Biblioteca și Cercetarea, VII, Cluj-Napoca, 1983, p182-187.

Un document bibliografic de la începutul secolului al XIX-lea: Catalogul bibliotecii Orczyi, în Biblioteca și Cercetarea, VIII, Cluj-Napoca, 1984, p 252-266.

Circulația elzevierelor în vestul Transilvaniei, în Biblioteca și Cercetarea, IX, Cluj-Napoca, 1985, p 210-219.

O colecție arădeană mai puțin cunoscută: Biblioteca franciscană Maria Radna, în Biblioteca și Cercetarea ,X, Cluj-Napoca,1986, p 313-325.

Colecția de carte străină veche a Liceului „I.Slavici” din Arad, în Ziridava, XV-XVI, Arad, 1987, p 449-485.

Câteva aspecte ale circulației ivirienelor în județul Hunedoara, în Sargeția XX, Deva, 1987, p 292-297.

Biblioteca istorică Mocioni. Încercare de reconstituire, în Biblioteca și Cercetarea, XII, Cluj-Napoca, 1988, p 295-306.

Însemnări de pe cărțile vechi românești din județul Arad, un ecou al evenimentelor premergătoare și legate de Marea Unire, în Biblioteca și Cercetarea, XIII, Cluj-Napoca, 1989, p 52-58

Circulația tipăriturilor cantacuzine și brâncovenești în județul Arad, în Revista muzeelor și monumentelor, nr.3, Buc., 1989, p 65-76.

Expoziția bibliofilă permanentă din orașul Lipova, în Revista muzeelor și monumentelor, nr.9-10, Buc 1989, p 10-15.

Știri despre Revoluția franceză difuzate în centrul și răsăritul Europei prin intermediul tiparului, în Biblioteca și Cercetarea, XIV, Cluj-Napoca, 1990, p 335-341.

Orașul Hălmagiu la mijlocul sec. al XVIII-lea. Date oferite de Conscriptia fiscală din anul 1758, în Ziridava, XVIII, Arad, 1993, p 101-122.

Biblioteca familiei Mocioni din Castelele de la Căpâlnaș și Bulci, în Ziridava, XVIII, Arad, 1993, p 365-384.

Un tezaur risipit: Colecția de artă Coriolan Petranu, în Studii și comunicări, II, Arad, 1994, p 39-51.

Valori bibliofile din Colecția Filialei Arhivelor Statului Arad, în Revista arhivelor, Seria III, vol.I, nr.1-2/1995,Cluj-Napoca ,1995, p 61-69.

colab.Nicolae Săbău, Lettres de Henri Focillon a Coriolan Petranu, în Revue Roumaine d’Histoire de l’art. Serie Beaux-Arts , Ed. Acad. Române, Tom XXXII, Buc., 1995, p 69-80.

Confluente europene:Henri Focillon-Coriolan Petranu, în Studii și comunicări, III, Arad, 1996, p 142-152.

Influența stilului secesion asupra publicațiilor arădene ilustrate de la începutul secolului XX, în Studii și comunicări, VI, Arad, 1997, p 230-240

colab.Alexandru Vajda, Dioszeghy Laszlo (1877-1942).Schiță pentru un portret de artist, în Studii și comunicări,VI, Arad, 1997, p 230-240.

Corespondența George Oprescu (1881-1969) și Coriolan Petranu (1893-1945).Prietenie sau simple relații de servicii?, în Studii și comunicări, VI, Arad, 1997, p 247-258.

Obiceiuri tradiționale de Paști în județul Arad, în Analele Banatului, seria Etnografie, vol.3, Timișoara, 1997, p 172-183.

Câteva tipărituri ocazionale timișorene identificate în fosta colecție bibliofilă Janos Vasarhelyi din Arad, în Analele Banatului, seria Arheologie-Istorie, V, Timișoara, 1997, p 415-424.

Hochzeitsbrauche der Bewohner des Kreises Arad, in Egüttélés Évezrede a Kárpát-Medencében, Békéscsaba-Debrecen, 1998, p 79-98.

Circulația cărților vechi românești în Ungaria, în Simpozion,VII, Giula, 1998, p 35-56.

Manuscrisele românești din județul Arad, în Ziridava, XIX-XX, Arad, 1998, p319-338.

Începutul activității tipografice în orașul Arad, în Aradul Cultural, Arad, iunie 1998, p 82-88.

Obiceiuri de Crăciun la românii din Câmpia de Vest și din Ungaria, în Aradul Cultural, Arad, decemb.1998, p 88-93

Românii din Elek (Hu), o comunitate în tranziție dinspre arhaic spre modern, în Studii privind minoritatea română din județul Csongrad și minoritatea maghiară din județul Timiș, Timișoara, 1999, p 4-40 (studiu apărut trilingv română-engleză-maghiară)

Sântoaderul la românii din Ungaria. Credințe, practici rituale, povești, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, nr.12, Gyula, 1999, p 47-58.

Informații despre românii din Aletea oferite de arhivele din Arad, în *Lumina. Revistă socială, culturală și științifică a românilor din Ungaria*, Giula, 1999, p 11-14.

Românii din Bedeu. Istorie oficială și tradiție orală, în *Izvorul. Revistă de etnografie și folclor*, Giula, 1999, p 3-15.

Comunitatea românească din Bedeu (Hu), în *Minoritățile între identitate și integrare*, Arad, 1999, p 19-45.

Cazania lui Varlaam, un model de carte pentru românii din vestul Transilvaniei, în *Aradul Cultural*, Arad, iunie 1999, p 75-83

De la Anul Nou la Bobotează. Obiceiuri, practici magice, credințe la românii din județul Arad și din Ungaria, în *Aradul Cultural*, Arad, decemb.1999, p 115-121.

Sfânta Vineri sau Paraschiva. Câteva considerații privind cristalizarea dublei reprezentări în satele din vestul României, în *Zărandul. Revistă de etnologie*, nr.1, Arad, 1999, p 129-145.

Coriolan Petranu Corespondență. Scrisori din țară, în *Studii și comunicări*, nr 4-5, Arad, 1999, p

Informații despre Comunitatea românească din Aletea (Hu), oferite de arhivele din Arad, în *Ziridava*, XXI, 1999, p 325-358.

Az Eleki Románok. A Hagymánytól A modern Életforma Felé Haladó Közösség, în *A térség, amiben élünk*, Békéscsaba, 2000, p 14-30.

Germanii din Grăniceri. Istoria unei comunități etnice ajunsă în stare critică din punct de vedere identitar, în *Modele de conviețuire în Europa Centrală și de Est*, Arad, 2000, p 126-144.

Controlul magic al ploii. Rudimente ale unui ritual de dezlegare a vremii la comunitățile din extremitatea vestică a spațiului românesc, în *Aradul Cultural*, Arad, iunie 2000, p 81-88.

Începuturile cercetării etno-folclorice în județul Arad, în *Aradul Cultural*, Arad, decemb.2000, p 116-125.

Modele de viață. Istoria familiei aromâne Mocioni de la Căpâlnaș, în *Modele de conviețuire în Europa Centrală și de Est*, Arad, 2000, p 47-68

Sântoader – Szent Tódor alakja a magyarországi románoknál, în *Válogatása Magyarországi nemzetiségek néprajzi köteteiből*, 1975-2000 Jubileumi kiadvány, Budapest, 2002, p 141-148

Tipărituri europene din secolul al XVII-lea atestate în Biblioteca Palatului Culturii din Arad, în *Aradul Cultural*, Arad, iunie 2001, p 76-84.

Minoritatea slovacă din Fântânele între căutarea și pierderea modelului identitar, în *Identitate. Alteritate. Multiculturalitate*, Arad, 2001, p 144-191

Lecturile intelighenților sârbe arădene la sfârșitul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, în *Identitate. Alteritate. Multiculturalitate*, Arad, 2001, p 321-341.

Poveștile de întemeiere a satului Otlaca Pustă, în *Simpozion*, X, Giula, 2001, p 130-145.

Die slowakische Minderheit aus Fântânele (Kreis Arad.Rumänien) zwischen Identität und Integrierung, în *A nemzetiségi kultúrák az ezredfordulón (esélyek, lehetőségek, kihívások)*, Békéscsaba-Budapest, 2001, p.285-292

Cercetări etnografice în satele cu populație românească din Ungaria. Multipla percepție a spațiului în lumea satului românesc, în *Simpozion*, XI, Giula, 2002, p128-161

Cititori și lecturi germane la sfârșitul secolului al XVIII-lea în Arad, în *Aradul Cultural*, Arad, nr 1-2, 2002, p 67-84

Colecționari de artă arădeni la începutul secolului al XVIII-lea, în *Studii și comunicări*, 7, Arad, 2001-2002, p 264-287

Poveștile despre Sf. Doroteea și Sf. Paraschiva, două variante ale mitului fecioarei martire produse de vechiul imaginar creștin. Convergențe și divergențe, în *Interetnicitate în Europa Centrală și de Est*, Arad, 2002, p 236-263.

De la șarpele căsii la Zmeu. Demonizarea șarpelui în mitologia românească, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, nr.14, Budapest, 2003, p.7-23.

Etnii, istorii și mituri identitare la frontiera româno-maghiară, în *Minoritarul real. Minoritarul imaginar*, Arad, 5, 2003, p.49-104

Jurnalul învățătorului Iosif Țucra sau *Cronica* de la Bârsa, în *Aradul Cultural*, Arad, 2003, p.96-113

Manuscrisele slavone de redacție sârbă de la mănăstirea Hodoș-Bodrog. O revizuire necesară, în *Arad kroz vreme/Aradul de-a lungul timpului*, 4, Timișoara, 2003, p.35-52;105-118 publicație bilingvă sârbo-română.

Valori bibliofile sârbești din patrimoniul județului Arad, în *Patrimonium banaticum*, II, Ed.Mirton, Timișoara, 2003, p. 217-230

Cultul Sfintei Paraschiva la românii din Ungaria. De la uitare la desacralizare în *Izvorul. Revistă de etnografie și folclor*, nr. 25, Giula, 2004, p 14-22.

Date și documente noi despre preotul Ioan Isosif Ardelean din Chitighaz, în Simpozion, Giula, 2004, p.114-129.

Dorota a Paraskiva. Kultúrne premeny starého krest'anského mštu, V slu•bách etnografie. A néprajztudomány szolgálatában, Zbornik na poèest' sedemdesiatin Ondreja Krupu, Békešská Caba-Békéscsaba, 2004, p.178-187

Argumente pentru o mitologie transfrontalieră, în Obiceiuri și tradiții populare. Interferențe culturale transfrontaliere. Népi szokások és hagyományok. Határokön átívelő kulturális interferenciák, Arad, 2004, 401-541(text bilingv)

Tipărituri ocazionale de la începutul secolului al XIX-lea compuse de sârbi sau dedicate unor aristocrați și cărturari de etnie sârbă, în Arad kroz vreme/ Aradul de-a lungul timpului, 5, Timișoara, 2004, p.50-56.

Ruznița srpskih kniga u Aradskoi jupanii, în Glasnik trkveni časopis 2003, Temeșvar, 2004, p.100-125

A házi kigyótól a sárkányig în Váltogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi kötetéből, 5, Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 2004,p.75-86

Tipărituri ocazionale central – europene(1785-1838) în Dilemele Europei Centrale: conviețuire sau coexistență, Arad,6,2005,54-78

Petrecherile de femei la români și la sârbi-reminiscente ale unor mistere practicate de confreriile femeiești în Arad kroz vreme/Aradul de-a lungul timpului,6, Temeșvar,2005,p 70-80

Tăierea porcului la români-între ritual arhaic și banalitate cotidiană, în Izvorul.Revistă de etnografie și folclor, nr. 26, Giula, 2005,p 32-43

Postmodernism și politici identitare în D.K.M.T. în Multiculturalism și identitate etnică în Europa,Colectia minorități 7,Arad, 2006

Aradul – un model de multiculturalitate în contextul Uniunii Europene în Valori, educație și multiculturalitate, coord. Matei Șimăndan, Ed.Mirton, Timișoara, 2006, p171-185.

Patru veacuri de cultură. Carte și societate românească în ținuturile de vest(1450-1830) coord. Corneliu Pădurean și Mihai Săsăujan, Ed.Gutenberg, Arad, 2006, 155-194

Petrecherile de femei-reminiscente ale unor vechi mistere ale bătrânei Europei, în Izvorul. Revista de etnografie și folclor, 27, Giula, p.57-64.

Doi cărturari arădeni, foști studenți la Buda-

pesta: Ioan și Coriolan Petranu, în Simpozion. Comunicările celui de al XV-lea Simpozion al Cercetătorilor Români din Ungaria, Giula, 2006, p. 18-27

Cărțile vechi românești și cititorii lor din Ungaria, în In honorem Gabriel Ștrempel, Satu-Mare, 2006, p.154-169.

Elemente comune de mitologie la români și sârbi, în Arad kroz vreme, 7, Timișvara, 2006,p.61-79

A családi élet minőségének romlási folyamata a romániai szegénytelepeken. Esettanulmány: Arad szegényei, Mikrozösségek.

Társadalom-és gazdaságkutatási eredmények és módszerek innovációja, Túrkeve, 2007,183-196

Mecanisme de articulare ale imaginarului identitar bănățean. Moștenirea simbolică bănățeană, în Regiuni, etnii și identități regionale, Colectia minorități 8, Arad, 2007, 296-311.

Deritualizarea nașterii la slovaci, în Memoria satului românesc, 5, Timișoara, Ed.Eurostampa, 2007, 29-43.

Karácsony. Crăciunul la maghiarii din Dél Alföld, în Memoria satului românesc, 6, Timișoara, Ed.Solness, 2008, p 65- 76.

„Cântarea de rămas bun” sau „Iertăciunea” la românii din Ungaria, în Izvorul.Revistă de etnografie și folclor nr.29, Giula,2008, p.20-57.

Băștinași și vinituri în Nagyfala, în Europa identităților, Colectia minorități 9, Editor Complexul Muzeal Arad, 2008, 113-124

Cultura cânepii la românii din Ungaria, în Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria, 15, Bp.2008, p.79-96.

Preocupările bibliofile ale familiei Mocsoni, în Simpozion, Giula, 2008, p.65-84

CĂRȚI

1. Prima expoziție internațională concurs de grafică mică Ex Libris „Im Memoriam Ioan Slavici”, Arad, 1998, 138p (Catalog+text prefață)

2. A II-a trienală internațională de Ex Libris „Ioan Slavici”, Arad, 2001, 100p (Catalog + text introductiv)

3. Repere pentru o mitologie a românilor din Ungaria, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj Napoca, 2004, 225 p

4. Maghiarii din Ghioroc, Ed.Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2005,235p

ACTIVITATE EDITORIALĂ 1992-2005

Redactor responsabil de carte la următoarele publicații ale muzeului:

Studii și comunicări (istoria artei) I, Arad, 1992, 100p

Studii și comunicări (istoria artei) II, Arad, 1994, 145 p.

Studii și comunicări (istoria artei), III, Arad, 1996, 328 p.

Armonii naturale (Șt.naturii) I, Arad, 1996, 175 p.

Studii și comunicări (istoria artei), VI, Arad, 1997, 296p

Ziridava (istorie) XXI, Arad, 1998-1999, 478p

Studii și comunicări (istoria artei) 4-5, Arad, 1999, 350 p

Minoritățile între identitate și integrare. Colecția minorități I, Arad, 1999, 200p

Modele de conviețuire în Europa Centrală și de Est. Colecția minorități 2, Arad, 2000, 350p

Catalog ex libris 2001

Identitate. Alteritate. Multiculturalitate. Colecția minorități 3, Arad, 2001, 350p

Studii și comunicări (istoria artei), 7, Arad, 2001-2002, 350 p

Interetnicitate în Europa Centrală și de Est, Colecția minorități 4, Arad, 2002, 500p

Minoritarul real. Minoritarul imaginar, Colecția minorități 5, Arad, 2003, 400p

Dilema Europei Centrale: conviețuire sau coexistență, Colecția minorități 6, Arad, 2004, 487p

Gări și tradiții populare. Trasee culturale transfrontaliere pe calea ferată, Album, text trilingv român/englez/maghiar, Arad, 2005, ?

Gări și tradiții populare. Trasee culturale transfrontaliere pe calea ferată Ghid turistic, text bilingv român/maghiar, Arad, 2005, 66p

Multiculturalism și identitate în Europa, Colecția minorități nr.7, Arad, 2006, 461p.

Regiuni, etnii și identități regionale, Colecția minorități 8, Ed. Complexul Muzeal Arad, Arad, 2007, 577p

Multiculturalism și identitate în Europa, Colecția minorități nr.7, Arad, 2006, 461p.

Regiuni, etnii și identități regionale, Colecția minorități nr.8, Editor Complexul Muzeal Arad, Arad, 2007, 578p.

Cânepa de la etnologie la ecologie. Un program cultural transfrontalier de revitalizare a

culturii cânepii. Text bilingv român-maghiar, Arad, 2007. 144p

Europa Identităților, Colecția minorități nr.9, Editor Complexul Muzeal Arad, Arad, 2008, 587p.

Identitatea culturală contează. Un program transfrontalier de salvagardare a patrimoniului imaterial din DKMT, Text bilingv român-maghiar, Arad, 2008. 287p

Folclor de la poalele Munților Apuseni, Colecția restituiri I, Arad, 2008, 199p

Cea mai bună rețetă de la bunica. Editor Complexul Muzeal Arad, Arad, 2008, 58p

Satul românesc și maghiar în condițiile integrării în Uniunea Europeană. Un proiect transfrontalier de conservare a identității culturale locale. Arad, 2009.

EXPOZIȚII ORGANIZATE 1990-2009

Expoziție „Cultură și religie”, septembrie 1991, sala Clio

Expoziția „Cultură și civilizație germană la Arad în secolele XVIII-XIX-lea” deschisă la Muzeul de Artă din Arad în per.mai-iunie 1994

Expoziția de fotografie „Ei, romii din Arad” deschisă la Muzeul de Artă din Arad, Salonul de artă orientală, apr.-mai 1999

.Expoziție de desene de Simo Margit „Poporul lui Israel”

dechisă la Muzeul de Artă din Arad în mai-iunie 2000

Expoziția de obiecte, carte și fotografie „Alteritatea. Cultură și tradiție”

deschisă la Muzeul de Artă din Arad în aprilie-mai 2001

Expoziție etnografică „Obiceiuri și tradiții populare. Interferențe culturale transfrontaliere” august-septembrie 2004 – locații sat Avram Iancu și Sala Clio Arad – în colab.

Expoziția de pictură țărănească „Școala de pictură naivă de la Brusturi” - Arad-mai 2005; Secția de etnografie a Muzeului Banatului Timișoara – noiembrie 2005

Expoziția de fotografie „Gări și tradiții populare. Trasee culturale transfrontaliere pe calea ferată” noiembrie 2005-ianuarie 2006 – itinerantă la Șiria, Totkomlos, Arad – în colab.

„Truda iconarului”. Expoziție de icoane pe sticlă din Transilvania și Banat. colb.cu Muzeul Banatului Timișoara, vernisaj: Timișoara 13 apr.2006

„Truda iconarului” Expoziție de icoane pe sticlă din Transilvania și Banat, colab. Muzeul Banatului, Timișoara, vernisaj 17 mai 2006, Arad, Muzeul de Artă

Cânepa de la etnologie la ecologie. Arad, Muzeul de Artă și Bekescsaba, Casa slovacă. Octombrie–decembrie 2007 – colab.

Meșteșugul țesutului și cusutului la bulgarii catolici din Banat, Muzeul de artă Arad, vernisaj :23 mai 2007

Școala de pictură naivă de la Brusturi, la Muzeul orașenesc Lipova, 6 mai 2009

Portul popular din județul Arad, la Muzeul orașenesc Lipova, 17 iunie 2009

Candoare și smerenie. Expoziție de icoane pe sticlă din Transilvania, la Muzeul de Etnografie și Artă Populară Baia Mare, vernisaj 15 iulie 2009

TABERE ETNOGRAFICE-CERCETĂRI DE TEREN

30 iunie-7 iulie 1997 Tabăra istorico-etnografică de la Micherechi(Hu) org.de Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria și Direcția muzeelor din Comitatul Bekes.

14-24 iulie 1997 Tabăra multiculturală interetnică de la Elek (Hu) organizată de Asociația etnografică „Karacsony Janos” din Békéscsaba și Catedra de etnologie a Universității din Szeged.

1-7 iulie 1998 Tabăra istorico –etnografică de la Bedeu(Hu) org.de Institutul de Cercetare al Românilor din Ungaria și Direcția muzeelor din Comitatul Békés

5-10 iulie 1999 Tabără de cercetare istorico-etnografică de la Otlaca Pustă(Hu) Org. Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria și Direcția muzeelor din Comitatul Békés -iunie

1998 Cercetarea comunității germane din Grăniceri (jud.Arad)

nov.-dec.2000 Cercetare etnografică în localitatea Ineu (jud.Arad) nucleul de locuire „Cotu Morii”

2001 Cercetarea comunității slovace din Fântânele

2003-2004 Cercetarea comunității maghiare din Ghioroc

2004 Cercetare in cadrul proiectului PHARE CBC – 9 localități x 7 zile: Avram Iancu, Vidra, Măgulicea, Pecica, Peregul Mare, Turnu(RO), Micherechi, Aletea, Tótkomlós (HU)

2004 decembrie-cercetare Avram Iancu –Tăierea porcului

2005 – cercetare de teren în cadrul proiectului Phare CBC „Gări și tradiții populare. Trasee culturale transfrontaliere pe calea ferată” împreună cu ceilalți colegi – 12 localități x 4 zile: Hălmagiu, Gurahonț, Ineu, Pâncota, Șiria, Arad, Sântana, Grăniceri (Ro) ,Tótkomlós, Elek, Orosháza, Békéscsaba -finalizată prin realizarea unui film documentar și a două publicații

2006 – Tabăra de cercetare etnografică la Vidra 21-30 iulie

2006 – Tabără de cercetare etnografică la Bulza(jud.Timiș), 3-10 aug

2006 – Tabără de cercetare etnografică la Satu Mare, com.Secusigiu, 11-15 sept.

Din decembrie 2006 vreme de 12 luni coordonează cercetarea de teren în cadrul unui proiect Phare CBC „Cânepa de la etnologie la ecologie.Un program transfrontalier de revitalizare a unei culturi”-cercetări la Nădlac, Iratoș, Buteni, Șicula, Sinicolaul Mare, Lovrin, Timișoara, Carei(Ro) și Csanadapaca, Micherechi, Letavertes, Szeged(Hu).

Din septembrie 2007 vreme de 12 luni a coordonat cercetarea de teren în cadrul unui proiect Phare CBC „Identitatea culturală contează. Un program transfrontalier de salvagardarea patrimoniului imaterial în DKMT”.Cercetări în Firiteaz, Fiscut, Vinga, Nădlac, Pecica, Magyarcσανad, Kiszombor, Deszk.

Din august 2007 coordonează cercetarea de teren în cadrul proiectului Phare CBC „Satul românesc și maghiar în condițiile integrării în Uniunea Europeană- program transfrontalier de conservare a identității culturale locale”, în localitățile Ineu, Măderat, Șiria, Ghioroc, Măgulicea, Avram Iancu, Hășmaș și Beliu, Méhkerék, Létavértes, Tótkomlós și Orosháza.

*Fotocronica Simpozionului al XVIII-lea
organizat de Institutul de Cercetări
al Românilor din Ungaria
(Giula, 29–30 noiembrie 2008)*

Programul sesiunii științifice

Toader Nicoară (Cluj): Aspecte și probleme ale istoriografiei românești contemporane (1990–2008)

Vasile Dobrescu (Tîrgu-Mureș): Pregătirea intelectuală a funcționarilor de bancă români din Imperiul Austro-Ungar

Cornel Sigmirean (Tîrgu-Mureș): Preot român în Imperiul Austro-Ungar

Publicul simpozionului

Laurențiu Vlad (București): Misiunea diplomatică a lui Alexandru Em. Lahovary la Viena, 1906–1908

Elena Rodica Colta (Arad): Patrimoniul imaterial o componentă a identității românilor din Ungaria

Florin Cioban (Oradea): Specificul școlii de frontieră – studiu antropologic despre școala din regiunile multiculturale româno-maghiare

Ligia Livadă (București): Alimentație populară și igienă socială, la medicii români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea

Tiberiu Herdean (Budapesta): Tentativa de salvare a singurătății (Mihail Sebastian)

Sultana Avram (Sibiu): Un bibliograf neobosit: Mircea Avram

Ana Borbély (Budapesta): Comunitate și identitate minoritară – cercetări sociolingvistice în Ungaria (2001–2004)

Emilia Martin (Giula): Viața și activitatea preotului Ioan Ola în memoria satului

Stella Nikula (Giula): „Așe i-o fost dată”. Despre destin

Maria Gurzău Czeglédi (Giula): Luminările ca purtătoare de simboluri

Corneliu-Cezar Sigmirean (Tîrgu-Mureș): Relațiile dintre România și Ungaria după al doilea război mondial în viziunea primului ministru dr. Petru Groza

Elena Csobai (Bichișciaba): Aspecte din istoria comunității ortodoxe din Bichiș

Maria Berényi (Budapesta): Medici români la Budapesta în secolul al XIX-lea

SUMAR

MARIA BERÉNYI Centenar – Alexandru Mocioni (1841–1909)	3
GHEORGHE CHIVU Carte de pre ruditu lumii, o copie transilvăneană din Palia de la Orăștie	14
EVA PUȘCAR In memoriam... O personalitate marcantă a românilor din Ungaria – Gheorghe Martin	19
ELENA RODICA COLTA Tezaurul ortodox al românilor din Ungaria, după 20 de ani	28
NAGY MÁRTA Pictarea icoanelor din zilele noastre în Ungaria – Expoziție în Cifra Palota din Kecskemét (19–25 septembrie 2009)	31
ACTIVITATEA COLABORATORILOR STRĂINI AI INSTITUTULUI DE CERCETĂRI AL ROMÂNILOR DIN UNGARIA Rodica Colta	35
FOTOCRONICA SIMPOZIONULUI AL XVIII-LEA ORGANIZAT DE INSTITUTUL DE CERCETĂRI AL ROMÂNILOR DIN UNGARIA	40

Típarul: Mozi Nyomda, Békéscsaba
Director: Garai György